

XVI skyrius

VIETOS SAVIVALDA IR VALDYMAS

1 poskyris. Vietos savivalda

2 poskyris. Vietos valdymo organizavimas

1. Šiame skyriuje apžvelgsime valstybėje organizuojamą vietos savivaldą ir valdymą.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 str. nustatyta, kad savivaldos teisė garantuojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniam vienetais. Vietos savivalda suprantama kaip valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 123 str. numatyta, kad aukštesniuose administraciniuose vienetuose įstatymo nustatyta tvarka valdymą organizuoja Vyriausybė. Apskrities valdymas – sudedamoji valstybės valdymo dalis. Apskrities valdymo organizavimą reguliuoja įstatymai.

4. Norint suprasti vietos savivaldos ir vietos valdymo ypatumus Lietuvoje, teks nagrinėti savivaldos ir vietos valdymo teisinį pagrindą, savivaldos ir vietos valdymo organizavimą, savivaldybės institucijų rūšis bei jų įgaliojimų ribas, savivaldybės institucijų tarpusavio santykius, jų santykius su valstybės institucijomis, taip pat savivaldybių administracinę priežiūrą ir laikinojo tiesioginio valdymo įvedimo pagrindus bei tvarką, savivaldos istorinę raidą Lietuvoje.

1 poskyris**VIETOS SAVIVALDA**

- 1.1. Vietos savivaldos ir valdymo samprata bei teisinis pagrindas, savivaldos sistema**
- 1.2. Vietos savivaldos raida Lietuvoje**
- 1.3. Vietos savivaldybės institucijos:**
  - 1.3.1. Taryba**
  - 1.3.2. Valdyba**
  - 1.3.3. Meras**
  - 1.3.4. Savivaldybės kontrolės institucija**
  - 1.3.5. Savivaldybės viešojo administravimo įstaigos**
- 1.4. Savivaldybių funkcijos**
- 1.5. Savivaldybių ekonominės veiklos pagrindas**
- 1.6. Savivaldybių atstovavimas ir santykiai su valstybės institucijomis**
- 1.7. Lietuvos Respublikos savivaldybių administracinė priežiūra**
- 1.8. Laikinas tiesioginis savivaldybių valdymas**

- 1.1. Vietos savivaldos ir valdymo samprata bei teisinis pagrindas, savivaldos sistema**

Konstitucijos 10 str. skelbia, kad Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinių. Tai parodo valstybės sandaros formą. Lietuva yra unitarinė valstybė ir atskiros teritorijos dalys neturi valstybinių darinių elementų.

Demokratinės valstybės valdymas negali būti sutelkiamas vienos ar kelių aukščiausiųjų institucijų galios ribose ir vykdomas vien centralizuotai. Esant decentralizacijai, centrinės valdžios funkcijos perduodamos savivaldybėms. Joms vadovauja išrinkti vadovai; jos disponuoja patvirtintu biudžetu. Atskiros valstybės teritorijos dalys turi ekonominių, socialinių ir kultūrinių ypatumų, todėl viešųjų reikalų tvarkymas negali būti nutolęs nuo gyventojų bendruomenės. Vietinės bendruomenės interesams atstovauja vietos savivaldybės institucijos, kurios nėra pavaldžios valstybės institucijoms. Tais atvejais, kai su savivaldybės interesais susijusius reikalus svarsto valstybės institucijos, jos apie tai turi pranešti savivaldybei. Valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijų atskyrimas nėra valstybės atsisakymas remti savivaldą.

Savivaldos institucijų organizavimas ir jų veikla yra bet kurios demokratinės santvarkos pagrindas. Savivaldos teisinis pagrindas yra valstybės

įstatymai, savivaldybių veiklos reglamentai ir kiti teisės aktai. Vietos savivaldos santykių pagrindinius principus reguliuoja ir Europos vietos savivaldos chartija. Piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus pripažįstama kaip vienas iš demokratijos principų. Todėl Europos vietos savivaldos chartija numato, jog vietos savivaldos principą turi pripažinti šalies vidaus įstatymai, o kur būtina, – ir konstitucija (2 str.). Europos vietos savivaldos chartija yra Europos Tarybos dokumentas, sudarytas Strasbūre 1985 m. spalio 15 d. anglų ir prancūzų kalbomis. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo 1999 m. gegužės 25 d.

Vietos savivalda įstatymais laiduojama savivaldybėms – valstybės teritorijos administraciniais vienetams. Vietos savivalda suprantama kaip valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytas vykdomąsias institucijas (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 str. 2 d.).

Vietos savivalda – tai vietos valdžios organų teisė ir gebėjimas tvarkyti ir valdyti įstatymų nustatytoje ribose pagrindinę viešųjų reikalų dalį, už tai prisiimant visą atsakomybę ir vadovaujantis vietos gyventojų interesais (Europos vietos savivaldos chartijos 3 str. 1 d.).

Reglamentuojant vietos savivaldybių ir valstybės institucijų santykius, yra nustatomas šių santykių mechanizmas. Konstitucinės teisės doktrinoje santykiai tarp centrinės valdžios ir vietos valdymo organizavimo aiškinami per vietos savivaldos sistemas.

Vietos savivalda Europoje ir Lietuvoje pradėjo kurtis dar viduramžiais. XIX a. pasaulyje susikūrė ir iki šiol veikia trys pagrindinės vietos savivaldos sistemos:

- **anglosaksų**, kurioje visiškai nėra jokių centrinės valdžios institucijų atstovų vietose, municipalitetai savarankiškai vykdo valdžią savo įgaliojimų ribose (pažeidus įgaliojimų ribas, vyriausybė gali įsikišti);
- **prancūzų**, leidžianti centrinės valdžios įsikišimą per specialiai skiriamus atstovus ar kitomis formomis;
- **vokiečių**, pagal kurią vietos savivaldos institucijos veikia valstybės įgaliojimu, o bendruomenė savarankiškai ir savo atsakomybe sprendžia uždavinius savo lygmenyje pagal įstatymų reikalavimus¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 str. numato, kad valstybė remia savivaldybes. Savivaldybės pagal Konstitucijos bei įstatymų apibrėžtą kompetenciją veikia laisvai ir savarankiškai. Konstitucinis vietos savivaldos organų savarankiškumo principas reiškia, kad savo kompetencijos

---

¹ Baglaj M. V. Konstitucionnoje pravo Rosijskoj Federaciji. Učebnik dlja vuzov. Moskva, 1999. S. 724.

ribose jie laisvi reikšti iniciatyvą ir priiminėti sprendimus. Jų priimtas teisėtas sprendimas neturi būti suderinamas ar vėliau patvirtinamas valstybės organų ir negali būti pakeistas administracine tvarka. Tačiau savivaldos institucijos veikia teritorijoje, kuri tuo pačiu metu yra valstybės teritorija, todėl vienas iš savivaldos principų yra valstybės ir savivaldybės interesų derinimas.

Konstitucijoje vietos savivalda įtvirtinama kaip savaveiksmiškais pagrindais veikianti vietos viešojo administravimo sistema, kuri tiesiogiai nėra pavaldi valstybės valdžios institucijoms. Konstitucinių normų analizė leidžia išskirti šiuos konstitucinius vietos savivaldos principus: atstovaujamosios demokratijos, vykdomųjų institucijų atskaitingumo atstovybei, savivaldybių veiklos laisvės ir savarankiškumo pagal įstatymo apibrėžtas ribas, savivaldybės ir valstybės interesų derinimo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“).

Pagal Europos vietos savivaldos chartiją savivaldos teisę turi tarybos ar susirinkimai, sudaryti slapto balsavimu, tiesioginių, lygių ir visuotinių rinkimų būdu laisvai išrinkti nariai, kurie gali turėti joms pavaldžius vykdomuosius organus. Ši nuostata neturi daryti įtakos galimybei piliečiams rinktis į susirinkimus, rengti referendumus ar naudoti bet kurią kitą tiesioginę piliečių dalyvavimo formą, kur tai leidžia Statutas. Pvz., anglosaksų teisinės sistemos šalyse savivaldos (municipalinės) teisės vienas iš požymių apibūdinamas, kad tai yra teisė, veikianti valstybės viduje, priešingai tarptautinei teisei². Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 str. skelbia, jog savivaldos teisė laiduojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniais vienetams. Ji įgyvendinama per savivaldybių tarybas. 1996 m. gruodžio 12 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos pakeitimas, ir dabar savivaldybių tarybų narius renka trejiems metams administracinio vieneto gyventojai – Lietuvos Respublikos piliečiai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slapto balsavimu.

Be piliečių dalyvavimo rinkimuose, yra kitos tiesioginės demokratijos formos vietos savivaldybėje:

- sueigos,

---

² Dictionary of Law. Peter Collin Publishing. London, 1996. P. 157.

- apklausos,
- peticijos,
- gyventojų tiesioginis dalyvavimas rengiant sprendimų projektus.

Gyventojų bendruomenę savivaldybėje atstovauja gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovas, kuris rūpinasi bendruomenės interesais ir atstovauja bendruomenei seniūnijoje, prireikus – ir savivaldybės institucijose bei savivaldybės teritorijoje veikiančiose valstybės įstaigose. Taip pat jis supažindina seniūnijos, kuriai priskirta bendruomenės teritorija, seniūną apie viešus bendruomenės reikalus. Jeigu reikalai susiję su seniūno veikla, gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovas gali apie juos pranešti merui. Gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovas pareigas atlieka visuomeniniais pagrindais (Vietos savivaldos įstatymo 32 str.).

Vietos savivalda yra sudedamoji demokratijos procesų dalis ir viena iš tautos valios išraiškos formų. Vietos savivalda konkretizuoja ir praplečia piliečių teises bei pareigas.

Svarbiausia vietos savivaldos garantija – įstatymų numatytas draudimas apriboti vietos savivaldos teises. Gyventojų sprendimai, priimti tiesioginės demokratijos būdu, negali būti panaikinti. Savivaldos institucijų sprendimai kompetencijos ribose yra privalomi visiems subjektams, kuriems jie adresuoti.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos X skirsnis „Vietos savivalda ir valdymas“ reglamentuoja vietos savivaldą ir valdymą Lietuvoje. Savivaldos institucijų organizavimo ir veiklos tvarką nustato įstatymas. Dabar galiojantis Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas priimtas 2000 m. spalio 12 d. Vietos savivaldą ir valdymą bei vietos savivaldos ir valstybės institucijų santykius reguliuoja daugelis teisės aktų. Jų nuostatas apžvelgsime vėliau.

Savivalda suponuoja tam tikrą veiklos laisvę ir savarankiškumą, nepriklausomumą nuo valstybės valdžios institucijų. Tačiau ši laisvė nėra beribė, o savarankiškumas nėra galimybė ignoruoti valstybės interesus. Todėl ypač svarbus yra savivaldybių ir valstybės interesų derinimo principas. Vienu atveju tai reiškiasi valstybei įvairiais būdais ir formomis remiant savivaldybes, kitu – koordinuojant bendrus veiksmus, kai siekiama svarbių socialinių tikslų, trečiu – valstybei įstatymo apibrėžtomis formomis prižiūrint savivaldybių veiklą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“).

1.2. Vietos savivaldos raida Lietuvoje

Lietuvoje vietos savivaldos ištakų randama jau viduramžiais: tai Magdeburgo teisės ir kitų savivaldos teisių suteikimas miestams bei seimelių veikla. Į Lietuvą savivaldos teisė atėjo iš vokiečių žemių.

Magdeburgo savivaldos teisė vakarų Europoje susiklostė XII–XIII a. ir įtvirtino miestų kovoje su feodalais įgytą teisę turėti miesto valdžią (magistratą), atskirą teismą iš miestiečių rinktų prisiekusiųjų posėdininkų, vadinamų suolininkų. Magdeburgo teisė taip pat leido miestams patiems tvarkyti prekybą ir amatus. Jos pagrindas – arkivyskupo Vichmano antroje XII a. pusėje Magdeburgo miestiečiams suteiktos privilegijos ir pirmoje XIII a. pusėje sudarytas vokiečių paprotinės teisės rinkinys „Saksų veidrodis“³.

Priklausomai nuo vietos sąlygų ir papročių, savivaldos teisė kartais būdavo keičiama ir įgaudavo naujus pavadinimus: pvz., Kulmo (Chelmo) miestui 1233 m. buvo suteikta Magdeburgo teisė, o vėliau, į savivaldybinę privilegiją įvedus nemažai pakeitimų, ji buvo vadinama Kulmo teise. Ji reguliavo miesto žemės nuosavybę, valstiečių (vadinamųjų kulmiškių) atleidimą nuo dalies prievolių feodalams, įvedė vieną matų ir pinigų sistemą. Vėliau ši teisė buvo teikiama ne tik miestams, bet ir valstiečių gyvenvietėms.

Liubeko teisė susiklostė XII–XIII a. Tai privilegijos vokiečių pirkliams ir amatininkams, suteikusios palankų išimtinį statusą. Nuo kitų miestų teisės Liubeko teisė skyrėsi normomis, reguliuojančiomis šeimos ir turto reikalus⁴.

Lietuvoje Magdeburgo teises pirmieji gavo Vilniaus gyventojai (1387 m.), vėliau, XV a. ir XVI a., ji buvo suteikta ir kitiems miestams – Kaunui, Trakams, Merkinėi, Veliuonai ir kt. Kulmo teisė suteikta Medininkams – 1491 m., Nidai – 1610 m., Juodkrantei – 1697 m.

Seimeliai egzistavo nuo 1566 iki 1863 m. Tai buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės apskrities valdžios institucija. Seimeliai buvo renkami bajorų iniciatyva arba Lietuvos III Statuto bei Žečpospolitos seimo nustatyta tvarka. Jų būta įvairios paskirties – rinkiminiai (rinko kandidatus į apskrities pareigūnus), tribunoliniai, ūkiniai (sprendė vietos finansinius bei administracinius klausimus) ir kt. Po paskutinio Lietuvos ir Lenkijos padalinimo 1795 m., kai Lietuva buvo prijungta prie Rusijos,

---

³ *Stačiokas R.* Lietuvos savivaldybių raida. VU tyrimo ir mokymo centras. 1991. P. 13–14.

⁴ *Ibid.* P. 14–15.

seimeliai prilyginti Rusijos apskrities bajorų suvažiavimui, o po 1863 m. sukilimo iš viso panaikinti. Taip pat nustojo galioti ir Magdeburgo bei Kulmo teisės.

Tarpukario Lietuvoje vietos valdžios klausimas pirmą kartą Lietuvos Valstybės Taryboje buvo iškeltas 1918 m. lapkričio 3 d.⁵ Norėdamos įvesti tvarką ir visur užtikrinti Lietuvos valdžiai paramą, Valstybės Taryba ir Vyriausybė paragino visos šalies žmones nedelsiant kurti savivaldybes⁶. 1918 m. savivaldybės buvo įkurtos ne tik daugumoje apskričių, Kaune ir Šiauliuose, bet ir daugelyje didesnių Lietuvos miestų bei miestelių – Jurbarko, Prienuose, Kražiuose ir kitur. Kai kūrėsi pirmosios savivaldybės, jokių valstybės norminių aktų, reglamentuojančių vietos valdžios sudarymą, nebuvo⁷.

1918 m. gruodžio 17 d. vidaus reikalų ministras išleido aplinkraštį Nr. 1 „Dėl savivaldybių Lietuvoje“⁸. Aplinkraštis laikinai turėjo atstoti savivaldybių įstatymą. Aplinkraštyje nurodoma, kad šalis padalijama į apskritis ir valsčius. Valsčius pripažintas svarbiausiu administraciniu vienetu, o valsčiaus savivaldybė turėjo tapti svarbiausia savivaldos grandimi. Aplinkraštyje pirmą kartą kalbama ir apie miestų bei miestelių savivaldą. Minėtu aplinkraščiu Vyriausybė nustatė tokią vietos savivaldos sistemą:

1. Valsčiaus savivaldybė (visateisių (moterys ir vyrai ne jaunesni nei 21 metų) valsčiaus piliečių susirinkimas, valsčiaus vykdomasis komitetas, valsčiaus viršaitis ir padėjėjas);
2. Apskrities savivaldybė (apskrities Susirinkimas arba Seimelis ir apskrities komitetas);
3. Miesto, kuriame gyvena per 10 tūkstančių gyventojų, savivaldybė (miesto taryba, miesto valdyba iš 3–8 narių, miesto prezidentas (burmistras ir jo padėjėjas).

1919 m. spalio 10 d. priimtas Savivaldybių įstatymas nustatė valsčių, apskričių ir miestų Tarybų rinkimų principus bei tvarką⁹. Pagal Savivaldybių įstatymą rinkimus į valsčių ir miestų Tarybas reikėjo surengti iki 1919 m. gruodžio 15 d., bet tai buvo nerealaus terminas. Visuotiniai rinkimai nepriklausomoje Lietuvoje buvo organizuojamai pirmą kartą. Neturėta jokios rinkimų organizavimo patirties, trūko lėšų. Todėl savivaldybių rinkimai, kurie prasidėjo 1919 m. gruodžio mėnesį, užsitęsė iki 1920 m. pradžios, o Kauno miesto Taryba buvo išrinkta tik 1920 m. liepos

⁵ Sireika J. Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1919–1931 metai). Šiauliai, 1998. P. 12.

⁶ Ibid. P. 15.

⁷ Ibid. P. 23.

⁸ Lietuvos Respublikos valstybės įstatymai 1918-02-16–1940-06-15. Vilnius, TIC, 1996.

⁹ Sireika J. Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1919–1931 metai). Šiauliai, 1998. P. 51.

mėnesį¹⁰. Teisę dalyvauti rinkimuose turėjo 21 metų amžiaus piliečiai, o būti išrinktais – 24 metų. Savivaldybių įstatymas numatė skirtingas rinkimų sistemas kaime ir mieste. Valsčių tarybos turėjo būti renkamos pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, balsuojant kamuoliukais, o miestų Tarybos – pagal proporcinę rinkimų sistemą. Balsavimas kamuoliukais buvo pasirinktas dėl to, kad norėta kiek galima labiau supaprastinti rinkimų sistemą kaime – dauguma valstiečių buvo neraštingi. Miestuose balsavimas vyko pagal partijų, organizacijų, grupių sąrašus. Savivaldybių rinkimų eigą stebėjo ir apie jų rezultatus Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamentą informavo apskričių viršininkai.

Pirmuosiuose visuotiniuose vietos valdžios rinkimuose išrinktų valsčių ir miestų Tarybų kadencija pagal įstatymą buvo vieneri metai – iki 1920 m. gruodžio 31 d. Dauguma savivaldybių Tarybų buvo išrinktos vėliau negu numatyta įstatyme, todėl jos dirbo iki 1921 m. vidurio. 1921 m. pradžioje, baigiantis vietos valdžios kadencijai, Lietuvos vadovybei vėl teko galvoti apie savivaldybių sudarymą.

1921 m. kovo 11 d. po netrumpų diskusijų Steigiamasis seimas priėmė Savivaldybių rinkimų įstatymą¹¹. 1921 m. kovo 11 d. Steigiamajame seime priimtas Savivaldybių rinkimų įstatymas buvo vienas demokratiškiausių Europoje. Rinkimai į savivaldybes pagal proporcinę rinkimų sistemą 1921 m. įvyko birželio 19–20 d.¹² Teisę dalyvauti rinkimuose turėjo 21 metų amžiaus piliečiai. Savivaldybės Tarybos nariais galėjo būti renkami vyrai ir moterys, kuriems buvo sukačė 24 m., neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą ir į tai, ar jie įtraukti į rinkimų sąrašą, ar ne. Asmuo galėjo būti išrinktas Tarybos nariu ne vienoje savivaldybėje.

1924 m. liepos 29 d. Seimas iš esmės pakeitė ir papildė įstatymą. Apskrities viršininkas, kuris nebuvo gyventojų renkamas, bet paskiriamas Vidaus reikalų ministro, tapo ir apskrities valdybos pirmininku. Be jo, valdybą sudarė dar du iš savivaldybės Tarybos narių išrinkti asmenys. Įstatymas buvo papildytas straipsniu dėl valsčiaus viršaičio skyrimo: jį skiria apskrities viršininkas iš trijų valsčiaus Taryboje parinktų kandidatų. Pasibaigus 1921 m. išrinktų Tarybų trejų metų kadencijai, 1924 m. rugsėjo 19–20 d. įvyko nauji savivaldybių rinkimai, kurie seimų demokratijos laikotarpiu buvo paskutiniai¹³. 1924 m. išrinktos didžiųjų miestų tarybos veikė iki 1931 m., o valsčių tarybos – iki 1929 m.¹⁴

---

¹⁰ Ibid. P. 52.

¹¹ Ibid. P. 68.

¹² Ibid. P. 70.

¹³ *Sireika J.* Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1919–1931 metai). Šiauliai, 1998. P. 73.

¹⁴ Ibid. P. 77.

1926 m. gruodžio 17 d. įvyko karinis perversmas. Jis turėjo įtakos ir savivaldos padėčiai Lietuvoje. 1927 m. vasarą pasibaigė savivaldybių tarybų kadencija, bet nauji rinkimai nebuvo paskirti. Autoritarinė valdžia, siekdama politinių tikslų, negalėjo organizuoti vietos valdžios rinkimų pagal demokratišką 1921 m. savivaldybių rinkimų įstatymą. Ji norėjo pirmiau pakeisti savivaldybių įstatymus ir tik tada vykdyti rinkimus. Tačiau 1927 m. balandžio mėn. paleidus Seimą, nebuvo kam tokių įstatymų priimti. Savivaldybių Tarybų kadenciją teko pratęsti¹⁵. Vietos savivalda buvo gyvybinga, svarbi demokratinės sistemos dalis. Tačiau A. Smetonos ir A. Voldemaro valdžiai savivaldos nereikėjo, nes ji buvo žalinga, prieštaraudama klusnumu grindžiamos politikos principams. Todėl savivaldos reforma, faktiškai savivaldos likvidavimas, buvo numatytas pačioje autoritarinio režimo pradžioje¹⁶.

1928 m. gegužės 15 d. paskelbtoje naujoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nebeliko 1922 m. Pagrindiniame Įstatyme skelbtos teisės, kad „vietos savivaldybės organų rinkimo pagrindas dedamas visuotinas lygus, tiesus ir slaptas balsavimas“¹⁷. Vietoj to teigiama, kad „savivaldybės organų rinkimo būdą ir tvarką nustato įstatymas“¹⁸. Nebeliko ir nuostatų, kad savivaldos ginčus su vyriausybe galutinai sprendžia teismas.

Savivaldybių pertvarkymas, jų „pritaikymas“ autoritariniam režimui buvo pradėtas 1929 m. spalio 7 d. paskelbto Vietos savivaldybės įstatymo įgyvendinimu. Šis įstatymas buvo skirtas tiksliai valsčių ir apskričių savivaldai reformuoti. Iki tol veikusi demokratinė valsčių Tarybų formavimo tvarka buvo panaikinta¹⁹. 1929 m. spalio 9 d. Vietos savivaldybės įstatymui vykdyti buvo paskelbtos taisyklės. Valsčių tarybų netiesioginiai rinkimai pagal naują įstatymą įvyko 1929 m. spalio mėnesį. 1929 m. seniūnijų, valsčių ir apskričių rinkimai įvyko tyliai, be rinkiminės kovos įkarščio, nedalyvaujant politinėms partijoms²⁰. Vietos savivaldos sistemos ašimi buvo įteisinta seniūnija – žemiausias tuometinės Lietuvos teritorinis padalijimas. Valsčiaus tarybą (vieną atstovą nuo 300 gyventojų, bet ne mažiau kaip 12 narių) dvejiems metams rinko piliečiai, ne jaunesni kaip 20 metų, gyvenantys valsčiuje, turintys ten butą, tarnybą ar kitą nuolatinį užsiėmimą ne mažiau kaip pusę metų iki rinkimų sąrašų sudarymo. Į valsčių tarybą, be viršaičio, dar rinko po vieną kiekvienos seniūnijos atstovą. Viršaitį rinkdavo trejiems metams, ir juo galėjo būti ne jaunesnis

---

¹⁵ Ibid. P. 98.

¹⁶ Ibid. P. 99.

¹⁷ Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, 1991. P. 27.

¹⁸ Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius, 1991. P. 27.

¹⁹ *Sireika J.* Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1919–1931 metai). Šiauliai, 1998. P. 101.

²⁰ Ibid. P. 104.

kaip 30 metų, mokantis lietuviškai rašyti ir skaityti asmuo. Viršaitis ir jo pavaduotojas, padedami valsčiaus sekretoriaus ir kitų tarnautojų, atliko valsčiaus vykdomosios valdžios funkcijas. Valsčių ir miestų, veikiančių valsčiaus teisėmis, gyventojai rinkdavo atstovus į apskrities tarybą. Ši iš savo narių išsirinkdavo vykdomosios valdžios organą – apskrities valdybą. Pastarąją sudarė pirmininkas ir du nariai. Valdybos pirmininko pareigas ėjo apskrities viršininkas. Jį skyrė vidaus reikalų ministras.

1931 m. gegužės 2 d. paskelbiamas Vietos savivaldybės įstatymas. Įstatymas pagrindė tokius vietos savivaldos sistemos organus: valsčiuje – valsčiaus tarybą, viršaitį, seniūnijų gyventojų sueigas (krivules) ir seniūnus, valsčiaus ir kontrolės komisijas; apskrityje – tarybą, valdybą ir kontrolės komisiją; mieste – tarybą, burmistrą ir miesto kontrolės komisiją. Taigi panaikinus miestų ir valsčių valdybas, vietoj jų įvesti vienasmeniai vykdomieji organai: valsčiuje – viršaitis, mieste – burmistras. Rinkėjams apibrėžti gana aukšti amžiaus (24 metai) ir turto, jų užsiėmimo, tarnybos ar mokslo cenzai. Balsavimo vietoje jie turėjo būti išgyvenę ne mažiau kaip vienerius metus. Valsčiaus ir miesto tarybos nariais galėjo būti renkami 24 žmonės. Pasikeitė valsčiaus viršaičio rinkimų tvarka. Valsčiaus taryboje išrinktą viršaitį ir jo padėjėją tvirtino apskrities viršininkas. Miesto tarybą, kurios narių skaičius priklausė nuo gyventojų skaičiaus, rinkdavo trejiems metams. Miesto tarybos rinkimuose politinės partijos neteko teisės rinkimuose kelti kandidatų. Juos galėjo kelti tik ne mažesnės kaip 25 žmonių rinkėjų grupės. Tarybai pirmininkavo miesto burmistras. Jis turėjo būti ne jaunesnis kaip 30 metų. Įstatymas leido burmistru išrinkti ir ne to miesto gyventoją, jei pretendentas į šį postą turėjo tam tikrą kvalifikaciją ir patirtį tvarkyti miesto reikalus. Miestai buvo suskirstyti į pirmaeilius (Alytus, Biržai, Kaunas, Kėdainiai, Marijampolė, Panevėžys, Šiauliai, Telšiai, Vilkaviškis, Ukmergė) ir antraeilius (visi kiti miestai). Pirmaeilio miesto burmistrą rinkdavo septyneriems metams, žymiai ilgesniam laikui nei tarybą; jį ir jo padėjėją tvirtindavo vidaus reikalų ministras. Antraeilio miesto burmistrą tvirtindavo apskrities viršininkas. 1934 m. įstatymo pakeitimas pratęsė valsčių viršaičių ir jų padėjėjų bei antraeilių miestų burmistrų įgaliojimus iki septynerių metų.

1929 m. ir 1931 m. savivaldybių įstatymų bei jų įgyvendinimo analizė leidžia daryti išvadą – vietos savivalda Lietuvoje buvo labai susilpninta²¹.

Atstačius Lietuvos nepriklausomybę, kaip neprieštaraujantis Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui liko galioti 1990 m. vasario 12 d. LTSR vietos savivaldos pagrindų įstatymas. Šiuo įstatymu, atsižvelgiant į gyventojų skaičių toje teritorijoje, sukurtos žemesniosios ir aukštesniosios

---

²¹ Sireika J. Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1919–1931 metai). Šiauliai, 1998. P. 107.

pakopos savivaldybės ir pradėta savivaldos reforma Lietuvoje. Priėmus įstatymą savivaldybių sistema pradėjo keistis, reformos buvo nukreiptos į didesnę savarankiškumą. Penki šimtai žemesnio lygio savivaldybių buvo panaikintos, miestai bei rajonai – restruktūrizuoti, todėl savivaldybių skaičius sumažėjo iki 56. 1992 m. priėmus Konstituciją, savivaldybės tarybos narių įgaliojimų laikas nuo penkerių metų sumažintas iki dvejų (vėliau, 1996 m., prailgintas iki trejų).

1994 m. vyko tolesnė savivaldos ir vietos valdymo bei administracinė teritorinė reforma, suformuluoti pagrindiniai savivaldos principai, sukurta dešimt apskričių ir organizuotas jų valdymas. 1994 m. liepos 12 d. priėmus Vietos savivaldos įstatymą, savivaldybės nebeskirstomos į aukštesniosios bei žemesniosios pakopos savivaldybes. Savivaldos funkcijas realizavo renkamoji atstovaujamoji savivaldos institucija – savivaldybės taryba, kuri formavo vykdomąsias institucijas – merą arba merą ir valdybą – bei skyrė savivaldybės kontrolierių.

2000 m. spalio 12 d. priimtas naujas Vietos savivaldos įstatymas. Vadovaudamiesi šio įstatymo nuostatomis toliau nagrinėsime savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką.

1.3. Vietos savivaldybės institucijos

Vietos savivalda realizuojama per renkamasias ir nerenkamasias institucijas pagal įstatymo ir tarybos veiklos reglamento reikalavimus. Tuo pačiu metu savivaldybėje derinamos tiesioginės ir atstovaujamosios demokratijos formos. Visais atvejais būtinos atstovaujamosios savivaldos institucijos ir valstybės įstaigoms bei tarnautojams neleidžiama vykdyti savivaldos funkcijų. Tik tada, kai nesuformuojamos savivaldos institucijos ir jų funkcijos vykdomos netinkamai, įvedus tiesioginį valdymą, valstybės tarnautojai – Vyriausybės įgaliotiniai – laikinai turi savivaldos įgaliojimus. Savivalda turi teritorinį pagrindą. Savivaldos teisė laiduojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniais vienetams. Ją įgyvendina išrinktos savivaldybių tarybos ir jų suformuotos vykdomosios institucijos. Savivalda Lietuvoje grindžiama šiais principais:

1. Atsakingumu rinkėjams. Savivaldybės tarybos nariai už savo veiklą yra atsakingi ir atskaitingi rinkėjams.
2. Gyventojų dalyvavimu tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus. Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitus pilietinės iniciatyvos būdus. Savivaldybės institucijos turi diegti savivaldos principus švietimo, kultūros ir kitose įstaigose, remti visuome-

ninių organizacijų iniciatyvas, susijusias su viešųjų savivaldybės reikalų tvarkymu.

3. Savivaldybių ir valstybės interesų derinimu tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus.
4. Savivaldybės institucijų veiklos laisve ir savarankiškumu priimant sprendimą, kai įgyvendinami įstatymai, kiti teisės aktai ir įsipareigojimai bendruomenei.
5. Veiklos skaidrumu, pasireiškiančiu savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veiklos aiškumu; tai turi būti suprantama gyventojams, kurie tuo domisi, jiems dominintis, turi būti sudaromos sąlygos gauti paaiškinimus iškilusius klausimus.
6. Bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimu, savivaldybės institucijoms priimant sprendimus dėl bendruomenės interesų ir nepažeidžiant įstatymų garantuotų gyventojų teisių.
7. Viešumu ir reagavimu į gyventojų nuomonę. Gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų bei atskirų tarnautojų darbą. Savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla gali būti slapta ar konfidenciali tik įstatymų nustatytais atvejais.
8. Savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumu. Savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla bei visais jų veiklos klausimais priimti sprendimai turi atitikti įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimus.
9. Žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimu ir gerbimu. Savivaldybės institucijų ar tarnautojų priimami sprendimai neturi pažeisti žmogaus orumo, jo teisių ir laisvių.

Savivaldos institucijų žinioje yra vietinio lygio klausimų sprendimas, taip pat ir kai kurie valstybinio lygio įgaliojimai, suteikti vietos savivaldos institucijoms. Vietinės reikšmės klausimai – tai gyventojų būtinųjų poreikių tenkinimas (aprūpinimo klausimai). Juos geriau gali spręsti savo atsakomybe patys gyventojai. Taip vykdoma valstybės valdymo decentralizacija ir išplečiamos piliečių teisės spręsti gyvenimiškas problemas. Nustatant savivaldos institucijų įgaliojimų ribas, įstatymas atsižvelgia į materialines-finansines savivaldybės galimybes ir tam tikrų klausimų sprendimą valstybiniu lygiu.

Pagal Vietos savivaldos įstatymą, savivaldybės institucijos – tai savivaldybės taryba (atstovaujamoji institucija) ir savivaldybės valdyba bei savivaldybės meras (vykdomosios institucijos), turinčios vietos valdžios ir

viešojo administravimo teises bei pareigas. Savivaldybės institucijos yra atsakingos už savivaldos teisės ir savo funkcijų įgyvendinimą bendruomenės interesais.

Atstovaujamoji vietos savivaldos institucija – taryba – susideda iš savivaldybės tarybos narių. Savivaldybės tarybos narių skaičius priklauso nuo gyventojų toje savivaldybėje skaičiaus ir svyruoja nuo 21 iki 51. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 9 str. 2 d. numato, jog:

- 1) daugiau kaip 500 000 gyventojų renka 51 tarybos narį;
- 2) nuo 300 000 iki 500 000 gyventojų – 41 tarybos narį;
- 3) nuo 100 000 iki 300 000 gyventojų – 31 tarybos narį;
- 4) nuo 50 000 iki 100 000 gyventojų – 27 tarybos narius;
- 5) nuo 20 000 iki 50 000 gyventojų – 25 tarybos narius;
- 6) iki 20 000 gyventojų – 21 tarybos narį.

Savivaldybės tarybos nariai renkami vadovaujantis bendrais rinkimų principais pagal proporcinę rinkimų sistemą, balsuojant už politinės partijos sąrašą ir iš sąrašo parenkant tris kandidatus, kuriuos rinkėjas nori matyti sąrašo pradžioje.

Sprendimai taryboje priimami kolegialiai. Tarybų narius trejiems metams renka savivaldybės gyventojai – Lietuvos Respublikos piliečiai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Taryba įgyvendina valstybės laiduotą savivaldos teisę ir turi juridinio asmens teises.

Taryba savo įgaliojimų laikui suformuoja ir vykdomąsias institucijas. Iš tarybos narių renkamas savivaldybės meras ir mero siūlymu – vienas ar keli mero pavaduotojai. Meras ir jo pavaduotojai renkami slaptu balsavimu. Jie laikomi išrinktais, jeigu už jų kandidatūras balsavo nustatyto viso tarybos narių skaičiaus dauguma. Taip pat iš tarybos narių sudaroma kolegiali vykdomoji institucija – valdyba. Jos narių skaičių nustato pati taryba. Pirmajame naujai išrinktos tarybos posėdyje turi būti išrinktas savivaldybės meras.

Savivaldybės institucijų įgaliojimai pasibaigia, kai į pirmąjį posėdį susirenka naujai išrinkta taryba. Pirmajame tarybos posėdyje atsistatydina buvęs meras ir valdyba. Taip pat savivaldybės institucijų įgaliojimai pasibaigia, kai savivaldybės teritorijoje įvedamas tiesioginis valdymas ir valdymą organizuoja Vyriausybė.

Tarybos, mero, valdybos sprendimus įgyvendina bei tarybą, merą, valdybą techniškai aptarnauja administracija. Savivaldybės teritorija yra padalijama į seniūnijas. Jas administruoja savivaldybės pareigūnas – seniūnas, kurį skiria ir atleidžia administratorius.

Savivaldos institucijos, vykdydamos įstatymų ir veiklos reglamento pavestas funkcijas, veikia kompetencijos ribose. Savivaldybių funkcijos pagal veiklos pobūdį skirstomos į viešojo administravimo ir viešųjų pa-

slaugų teikimo. Viešojo administravimo funkcijas įstatymų nustatyta tvarka atlieka savivaldybės taryba, savivaldybės kontrolierius, valdyba, meras, savivaldybės administracija, kitos įstaigos, tarnybos, savivaldybės tarnautojai, kuriems teisės aktai ar savivaldybės tarybos sprendimai suteikia viešojo administravimo teises savivaldybės teritorijoje. Viešąsias paslaugas teikia savivaldybių įsteigti paslaugų teikėjai arba pagal su savivaldybėmis sudarytas sutartis – kiti fiziniai bei juridiniai asmenys.

Savivaldos institucijos pagal įstatymo joms priskirtą savarankišką kompetenciją turi veikimo, iniciatyvos bei sprendimų priėmimo laisvę Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir poįstatyminių aktų nustatytoje ribose. Be to, savivaldybėse sprendžiamos ir kitos jų gyventojų bendruomenės nariams iškilančios problemos, kurias spręsti nepriskirta valstybės institucijų kompetencijai. Už savarankiškosios kompetencijos įgaliojimų vykdymą meras, mero pavaduotojas yra atsakingi ir atskaitingi tarybai.

Savivaldybės institucijų veiklos klausimus galima suskirstyti į:

- socialines paslaugas gyventojams – švietimas, socialinė apsauga, sveikatos priežiūra, kultūra ir laisvalaikio organizavimas;
- komunalines paslaugas gyventojams – būsto aptarnavimo paslaugos, vandens tiekimas ir nuotekų šalinimas, viešasis transportas, vietinės reikšmės kelių ir gatvių tiesimas, tvarkymas bei priežiūra.

Vietos savivaldos organai dalyvauja apskričių ir valstybinėse programose, bet jie negali mažinti socialinių aprūpinimo standartų, tačiau gali gerinti gyventojų sąlygas.

Praktikoje atsiranda būtinybė keisti savivaldybių teritorijų ribas, bet tai galima vykdyti tik vadovaujantis įstatymu; pačios savivaldybės negali tai atlikti. Keičiant savivaldybių teritorijų ribas, konsultuojamasi su savivaldos institucijomis. Šiuos santykius reguliuoja Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas, priimtas 1994 m. liepos 19 d.

Toliau aptarsime savivaldos institucijas ir jų įgaliojimus.

1.3.1. Taryba

Taryba yra ne nuolat veikianti atstovaujamoji institucija, kuri savo darbą organizuoja per sudaromų komitetų, komisijų ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymais numatytų organų veiklą. Tarybos struktūrą ir veiklos tvarką nustato tarybos veiklos reglamentas. Pagrindinė tarybos veiklos forma yra posėdis. Tarybos posėdžiai šaukiami ne rečiau kaip vieną kartą per ketvirtį ir yra vieši. Taryba svarstomais klausimais priima sprendimus ir organizuoja jų įgyvendinimą bei kontrolę. Tarybos posėdis yra teisėtas, jeigu jame dalyvauja nustatyto viso tarybos narių skaičiaus dauguma. Vietos savivaldos įstatymas detaliai numato tarybos posėdžių

šaukimo ir klausimų juose nagrinėjimo tvarką. Tarybos sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, sprendžiamąjį balsą turi meras. Tarybos narys neturi balsavimo teisės, kai sprendžiami su juo susiję turtiniai ir finansiniai klausimai. Tarybos sprendimai įsigalioja po jų priėmimo, jeigu juose nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo data. Tarybos sprendimai, kuriuose nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo spaudoje, jeigu tuose sprendimuose nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo diena.

Taryba savo įgaliojimus vykdo svarstydamą ir sprenddamą klausimus tarybos, komitetų bei komisijų posėdžiuose, frakcijų ir grupių pasitarimuose. Tarybos posėdžiuose svarstomi tik tie klausimai, dėl kurių tarybos statuto nustatyta tvarka yra pateikti sprendimų projektai. Be tarybos narių, tarybai leidus, dalyvauja ir gali pasisakyti savivaldybės kontrolierius, savivaldybės administratorius, apskrities viršininkas, Vyriausybės atstovas, Lietuvos Respublikos Seimo nariai. Valstybės institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų atstovų ir gyventojų dalyvavimo tarybos posėdžiuose tvarką nustato tarybos statutas.

Antroji tarybos veiklos forma – komitetai. Jie yra tarybos organai, sudaryti klausimams preliminarai nagrinėti, rengti ir teikti tarybai, merui, valdybai bei kontroliuoti, kaip laikomasi įstatymų ir vykdomi tarybos, mero, valdybos sprendimai. Komitetai sudaromi iš tarybos narių. Komitetų ir jų narių skaičių, kompetenciją bei darbo tvarką nustato tarybos veiklos reglamentas. Komitetų pirmininkai renkami mero siūlymu. Kiekvienoje savivaldybėje privaloma sudaryti Kontrolės komitetą. Į Kontrolės komitetą įeina vienodas visų savivaldybės taryboje atstovaujamų partijų arba koalicijų deleguotų atstovų skaičius. Kontrolės komiteto narių skaičius neturi viršyti ketvirtadalio išrinktų tarybos narių. Sudarant kitus komitetus, laikomasi proporcingo daugumos ir mažumos atstovavimo principo. Komitetų ir jų narių skaičių bei įgaliojimus, išskyrus Kontrolės komiteto, nustato taryba.

Kontrolės komitetas:

1) siūlo savivaldybės tarybai atleisti savivaldybės kontrolierių, kai Valstybės tarnybos įstatyme yra nurodyti atleidimo iš valstybės tarnybos pagrindai;

2) teikia savivaldybės tarybai išvadas dėl savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) veiklos rezultatų;

3) svarsto savivaldybės kontrolieriaus veiksmų plano projektą ir teikia jį savivaldybės tarybai tvirtinti, teikia pasiūlymus dėl šio plano papildymo ar keitimo;

4) svarsto savivaldybės kontrolieriaus parengtą ataskaitą dėl jo (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) veiksmų plano įvykdymo, jos pagrindu

rengia ir teikia savivaldybės tarybai išvadas dėl savivaldybės turto ir lėšų naudojimo teisėtumo, tikslingumo ir efektyvumo bei dėl savivaldybės kontrolieriaus ir savivaldybės kontrolieriaus tarnybos veiklos;

5) siūlo savivaldybės tarybai atlikti nepriklausomą savivaldybės turto ir lėšų naudojimo bei savivaldybės veiklos auditą, teikia savo išvadas dėl audito rezultatų;

6) periodiškai (kartą per ketvirtį) svarsto, kaip vykdomas savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) veiksmų planas, savivaldybės kontrolieriaus ar savo iniciatyva išklauso institucijų, įstaigų ir įmonių vadovus dėl savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) atliktų patikrinimų metu nustatytų trūkumų ar pažeidimų pašalinimo, prireikus kreipiasi į savivaldybės administratorių dėl savivaldybės kontrolieriaus reikalavimų įvykdymo;

7) dirba pagal savivaldybės tarybos patvirtintą veiklos programą ir kiekvienų metų pabaigoje už savo veiklą atsiskaito savivaldybės tarybai.

Visi komitetai svarsto klausimus ir priima rekomendacinius sprendimus, kuriuos turi apsvarstyti rekomendacijas ar pasiūlymus gavusios savivaldos institucijos, administracijos padaliniai, savivaldybės įmonės bei organizacijos. Jie taip pat teikia pasiūlymus ir išvadas dėl tarybai svarstyti pateiktų sprendimų ir kitų dokumentų projektų. Jų darbe patariamojo balso teise tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka gali dalyvauti ekspertai bei visuomenės atstovai ir savivaldybės tarnautojai.

Savivaldybės taryba savo įgaliojimų laikui prie tarybos sudaro Administracinę komisiją. Ši komisija nagrinėja Administracinių teisės pažeidimų kodekso jos kompetencijai priskirtas administracinių teisės pažeidimų bylas. Savivaldybės taryba šios komisijos pirmininku mero teikimu skiria tarybos narį. Komisijos atsakingojo sekretoriaus pareigas atlieka savivaldybės administratoriaus paskirtas savivaldybės tarnautojas, šios funkcijos įrašomos į jo pareigybės aprašymą. Įstatymų nustatytais atvejais ar savivaldybės tarybos sprendimu gali būti sudaromos ir kitos nuolatinės (tos kadencijos laikotarpiui) bei laikinosios (atskiriems klausimams nagrinėti) komisijos. Šių komisijų sudarymo tvarką nustato savivaldybės tarybos veiklos reglamentas; jų veiklos nuostatus tvirtina savivaldybės taryba. Savivaldybės tarybos sudaromų komisijų nariais gali būti tarybos nariai, savivaldybės tarnautojai bei gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovai.

Realizuodama vieną iš savivaldos principų – savivaldos institucijų bei jų pareigūnų atskaitingumą gyventojams, – taryba ne rečiau kaip vieną kartą per metus turi informuoti gyventojus apie savo ir jų suformuotų institucijų veiklą, šalinti nurodytus darbo trūkumus, įgyvendinti konstruktyvius pasiūlymus.

Tarybos įgaliojimai yra numatyti Vietos savivaldos įstatymo 17 str. Taryba:

1) tvirtina savivaldybės tarybos veiklos reglamentą. Jame, be kitų klausimų, turi būti numatytos pagrindinės bendravimo su gyventojais formos ir būdai, garantuojantys vietos savivaldos principų ir teisių įgyvendinimą bendruomenės interesais;

2) renka bei prieš terminą iš pareigų atleidžia merą;

3) mero teikimu skiria ir prieš terminą atleidžia mero pavaduotoją (pavaduotojus), vadovaudamasi įstatymais, nustato jam (jiems) darbo užmokestį;

4) mero teikimu nustato mero pavaduotojo (pavaduotojų) veiklos sritis;

5) sudaro savivaldybės valdybą;

6) sudaro savivaldybės tarybos komitetus ir komisijas bei įstatymų numatytas visuomenines komisijas ir tarybas;

7) renka Kontrolės komiteto pirmininką, jo teikimu skiria Kontrolės komiteto pirmininko pavaduotoją, tvirtina Kontrolės komiteto veiklos programą;

8) sudaro pretendentų į savivaldybės kontrolieriaus pareigas atrankos komisiją, priima sprendimą dėl savivaldybės kontrolieriaus priėmimo ir atleidimo; savivaldybės kontrolieriaus teikimu steigia savivaldybės kontrolieriaus tarnybą, tvirtina savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) veiksmų planą ir kartą per metus išklauso savivaldybės kontrolieriaus ataskaitą bei priima dėl jos sprendimą;

9) mero teikimu tvirtina savivaldybės administracijos struktūrą, administracijos nuostatus ir darbo užmokesčio fondą;

10) mero teikimu priima sprendimus dėl seniūnijų steigimo ir jų skaičiaus, priskiria seniūnijoms savivaldybės teritorijas, nustato jų ribas ir prireikus jas keičia;

11) tvirtina savivaldybės kontrolieriaus bei visuomeninių komisijų ir tarybų veiklos nuostatus;

12) Biudžetinės sandaros įstatymo nustatyta tvarka tvirtina savivaldybės biudžetą ir jo įvykdymo apyskaitą, prireikus tikslina savivaldybės biudžetą;

13) priima sprendimus dėl papildomų bei planą viršijančių savivaldybės biudžeto pajamų ir kitų lėšų paskirstymo bei tikslinės paskirties fondų sudarymo ir naudojimo;

14) skirsto biudžetinėms įstaigoms biudžeto asignavimus;

15) kasmet nustato savivaldybės tarnautojų mokymo prioritetus;

16) nustato kainas ir tarifus už savivaldybės įmonių, specialios paskirties bendrovių, savivaldybės biudžetinių ir viešųjų įstaigų teikiamas atlygintinas paslaugas bei keleivių vežimą vietiniais maršrutais, taip pat įsta-

tymų numatyta tvarka nustato centralizuotai tiekiamos šilumos, šalto ir karšto vandens kainas, nustato vietines rinkliavas bei kitas įmokas;

17) Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, laikydamosios įstatymų nustatytų skolinimosi limitų, priima sprendimus dėl naudojimosi bankų kreditais, paskolų ėmimo ir teikimo, garantijų suteikimo ir laidavimo kreditoriams už savivaldybės kontroliuojamų įmonių imamas paskolas;

18) priima sprendimus teikti mokesčių, rinkliavų ir kitas įstatymų nustatytas lengvatas savivaldybės biudžeto sąskaita. Nustato subsidijų ir kompensacijų skyrimo naujas darbo vietas steigiančioms visų rūšių įmonėms tvarką, atitinkamai keičia savivaldybės biudžetą tais atvejais, kai lėšų nebuvo numatyta;

19) tvirtina savivaldybės socialinės ir ekonominės plėtros programas;

20) deleguoja tarybos narius į įstatymų nustatytas regionines tarybas bei komisijas ir suteikia jiems įgaliojimus;

21) priima sprendimus dėl disponavimo savivaldybei nuosavybės teise priklausančiu turtu, nustato šio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarką, išskyrus atvejus, kai ji nustatyta įstatymų;

22) priima sprendimus dėl savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo patikėjimo teise;

23) priima sprendimus dėl biudžetinių įstaigų, savivaldybės įmonių steigimo, dėl viešųjų įstaigų bei akcinių bendrovių steigimo ar dalyvavimo jas steigiant, dalies steigėjo funkcijų perdavimo kitoms savivaldybės institucijoms, dėl šių įstaigų ir įmonių reorganizavimo ir likvidavimo arba dalyvavimo jas reorganizuojant ir likviduojant;

24) priima sprendimus dėl bendrų su kitomis savivaldybėmis įmonių steigimo;

25) įstatymų nustatyta tvarka tvirtina teritorijų planavimo dokumentus. Specialiuosius ir detaliuosius planus gali pavesti tvirtinti valdybai;

26) Saugomų teritorijų įstatymo nustatyta tvarka steigia savivaldybės saugomas teritorijas, skelbia savivaldybės saugomus vietinės reikšmės gamtos bei kultūros paveldo objektus, priima sprendimus aplinkos apsaugos būklei gerinti;

27) teikia siūlymus dėl savivaldybės teritorijos ribų keitimo, savivaldybės pavadinimo suteikimo ir keitimo, gyvenamųjų vietovių sudarymo, jų pavadinimų, teritorijų ribų nustatymo ir keitimo, taip pat suteikia ir keičia gatvių, aikščių, pastatų, statinių ir kitų savivaldybei nuosavybės teise priklausančių objektų pavadinimus;

28) tvirtina želdinių apsaugos, miestų ir kitų gyvenamųjų vietovių tvarkymo, sanitarijos ir higienos, atliekų tvarkymo, gyvūnų laikymo, prekybos turgavietėse ir kitas taisykles;

29) teikia siūlymus nustatyta tvarka tvirtinti savivaldybės gyvenamųjų vietovių herbus, tvirtina kitus savivaldybės simbolius ir jų naudojimo tvarką; nustatyta tvarka gali už nuopelnus suteikti savivaldybės (jos centro ar kitos gyvenamosios vietovės) piliečio garbės vardą;

30) savivaldybės tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka išklauso savivaldybės tarybai atskaitingų institucijų ataskaitas bei mero, savivaldybės administratoriaus, savivaldybės kontrolieriaus, biudžetinių ir viešųjų įstaigų, įmonių ir organizacijų vadovų atsakymus į tarybos narių paklausimus ir priima dėl jų sprendimus;

31) teikia valstybės institucijoms pasiūlymus dėl savivaldybės teritorijoje esančių jų padalinių veiklos, prireikus savivaldybės tarybos veiklos reglamento nustatyta tvarka išklauso šių padalinių vadovus;

32) priima sprendimus dėl savivaldybės valdomo išlikusio nekilnojamojo turto nuosavybės teisių atkūrimo religinėms bendrijoms ir bendruomenėms;

33) priima sprendimus dėl kompensacijų tam tikroms vartotojų grupėms mokėjimo už perkamą kurą, elektros ir šilumos energiją, karštą vandenį bei gamtines dujas;

34) priima sprendimus dėl koncesijų naudotis savivaldybės objektais suteikimo tikslingumo ir atlyginimo dydžio nustatymo;

35) priima sprendimus dėl specializuotų (tikslinių) fondų sudarymo;

36) nustato savivaldybės vardu gautos labdaros skirstymo tvarką;

37) gali priimti sprendimą atlikti savivaldybės įstaigų ar savivaldybės kontroliuojamų įmonių tam tikros veiklos nepriklausomą auditą;

38) tvirtina sutarčių pasirašymo tvarką ir nustato, kokios sutartys negali būti sudaromos be išankstinio savivaldybės tarybos pritarimo;

39) priima sprendimą išieškoti iš valdybos narių (mero) žalą, atsiradusią dėl jų (jo) tyčinių neteisėtų sprendimų, pareigų neatlikimo ar šiurkštaus aplaidumo atliekant pareigas, kai savivaldybės viešojo administravimo subjektai teismo sprendimu turėjo atlyginti žalą, jeigu žala ne didesnė nei jų (jo) paskutinių šešių mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydis;

40) priima sprendimus dėl jungimosi į savivaldybių sąjungas, dėl bendradarbiavimo su užsienio šalių savivaldybėmis ar prisijungimo prie tarptautinių savivaldos organizacijų.

1.3.2. Valdyba

Taryba savo įgaliojimų laikui iš tarybos narių sudaro kolegialią vykdomąją instituciją – valdybą – ir nustato jos narių skaičių. Valdybos nariai pagal pareigas yra meras ir mero pavaduotojas (pavaduotojai). Kitų (neetatinių) valdybos narių kandidatūras iš tarybos narių savivaldybės

tarybai tvirtinti teikia meras. Valdybos nariais negali būti Kontrolės komiteto pirmininkas, jo pavaduotojas ir Kontrolės komiteto nariai. Valdybos narių tvirtinimo ir valdybos nario statuso praradimo procedūrą nustato savivaldybės tarybos veiklos reglamentas.

Valdyba savo veiklą organizuoja per posėdžius. Valdybos posėdžio darbotvarkę sudaro meras. Ji gali būti papildyta ar pakeista valdybos sprendimu, pasiūlius valdybos nariams, savivaldybės kontrolieriui ar apskrities viršininkui.

Valdybos posėdis yra teisėtas, jeigu jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 visų jos narių. Valdybos sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Valdybos sprendimai įsigalioja juos pasirašius. Valdybos sprendimai, kuriuose nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo spaudoje, jeigu pačiuose sprendimuose nenustatyta vėlesnė jų įsigaliojimo data. Valdybos sprendimus pasirašo meras. Valdybos sprendimus tarybos savarankiškosios kompetencijos klausimais privalo pasirašyti meras. Meras turi teisę nepasirašyti valdybos sprendimų, susijusių su valstybės deleguotomis funkcijomis, jeigu jie prieštarauja įstatymams. Piliečių ir organizacijų teises pažeidžiantys mero veiksmai dėl sprendimo nepasirašymo gali būti skundžiami teisme.

Taryba gali 1/3 tarybos narių iniciatyva pareikšti nepasitikėjimą visa valdyba arba atskiru valdybos nariu, jeigu už tai balsuoja nustatyto viso tarybos narių skaičiaus dauguma. Kai pareiškiamas nepasitikėjimas, valdyba ar atskiras jos narys privalo iš pareigų atsistatydinti. Jeigu sprendimas nepasitikėjimui pareikšti nepriimamas, tai šį klausimą svarstyti galima tik po pusės metų.

Valdybos įgaliojimai pratęsimi ir po tarybos narių rinkimų iki naujos valdybos sudarymo.

Valdyba, vykdydama savo įgaliojimus:

- 1) organizuoja savivaldybės biudžeto projekto rengimą, teikia jį ir biudžeto įvykdymo apyskaitą tvirtinti savivaldybės tarybai;
- 2) priima sprendimus dėl savivaldybės teritorijos raidos analizės, bendrųjų ilgalaikių socialinių, kultūrinių, ūkinių, investicinių, demografinių, nusikaltimų kontrolės ir prevencijos, ekologinių, sveikatos ir kitų programų projektų rengimo;
- 3) priima sprendimus dėl valstybės socialinių ir ekonominių programų tikslinių lėšų ir kitų valstybės fondų lėšų paskirstymo savivaldybės biudžetinėms įstaigoms;
- 4) vadovaudamasi įstatymais ir Vyriausybės nutarimais priima sprendimus dėl savivaldybės gyvenamųjų patalpų nuomos mokesčio dydžio;
- 5) nagrinėja piliečių prašymus atkurti nuosavybės teises į gyvenamuosius namus, jų dalį, butus, ūkinės ir komercinės paskirties pastatus;

6) priima sprendimus dėl kompensacijų mokėjimo už valstybės išperkamus grąžintinus pastatus ar jų dalį ir kitus statinius;

7) savivaldybės tarybos nustatyta tvarka skirsto gautą labdarą, jeigu labdaros davėjas nenurodė konkretaus labdaros gavėjo;

8) priima savivaldybės gyventojams privalomus sprendimus sanitarijos, visuomenės sveikatos bei aplinkos apsaugos klausimais ir skelbia juos spaudoje;

9) atlieka įstatymų nustatytas teritorijų planavimo funkcijas, savivaldybės tarybos pavedimu tvirtina specialiuosius ir detaliuosius planus;

10) vadovaudamasi atitinkamais savivaldybės biudžeto straipsniais priima sprendimus dėl socialinės ir gamybinės infrastruktūros objektų projektavimo ir statybos, paveda savivaldybės administracijai atlikti šių darbų užsakovo funkcijas, nustato šių objektų eksploatavimo tvarką;

11) pagal patvirtintą biudžetą priima sprendimus dėl socialinio būsto fondo formavimo (statybos, pirkimo ir t.t.) bei būsto suteikimo;

12) priima sprendimus dėl piliečių, turinčių teisę į valstybės paramą gyvenamajam būstui įsigyti, eilių sudarymo bei tvarkymo ir dėl savivaldybės gyvenamųjų patalpų nuomos savivaldybės tarybos patvirtinta tvarka;

13) teikia savivaldybės tarybai pasiūlymus steigti įmones ir iš savivaldybės biudžeto išlaikomas įstaigas, jas reorganizuoti ir likviduoti;

14) savivaldybės tarybos nustatyta tvarka priskiria savivaldybės kontroliuojamoms įmonėms bei įstaigoms valdyti patikėjimo teise savivaldybės nekilnojamąjį turtą, prireikęs perduoda šį turtą iš vienos savivaldybės įstaigų bei įmonių kitoms;

15) mero siūlymu ir atsižvelgdama į įstatymų patvirtintą sąrašą sprendžia politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų pareigybių steigimo klausimą, nustato jų skaičių;

16) nustato savivaldybės tarnautojų skaičių ir atlieka kitas personalo valdymo funkcijas, priskirtas valdybai pagal Valstybės tarnybos įstatymą;

17) ne rečiau kaip kartą per metus arba prireikęs atsiskaito už savo veiklą savivaldybės tarybai.

Valdybos darbo tvarką reglamentuoja savivaldybės tarybos veiklos reglamentas.

1.3.3. Meras

Meras yra vykdomoji savivaldos institucija. Jis atstovauja savivaldybei, numato tarybos posėdžių darbotvarkes, šaukia tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo tarybos sprendimus ir posėdžių protokolus. Meras kartu su pavaduotoju organizuoja tarybos sprendimų įgyvendinimą. Mero darbą reglamentuoja tarybos patvirtinti nuostatai.

Vykdydamas savo įgaliojimus, meras:

1) nustato ir sudaro savivaldybės tarybos bei valdybos posėdžių darbotvarkes bei teikia sprendimų projektus, šaukia savivaldybės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja savivaldybės tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo savivaldybės tarybos, valdybos sprendimus ir posėdžių, kuriems pirmininkavo, protokolus;

2) atstovauja pats arba įgalioja kitus asmenis atstovauti savivaldybei teisme, bendradarbiaujant su kitomis savivaldybėmis, valstybės ar užsienio valstybių institucijomis, kitais juridiniais ir fizineis asmenimis;

3) atstovauja savivaldybei Regiono plėtros taryboje ir turi sprendžiamąjo balso teisę sudarant ir įgyvendinant regiono plėtros programą;

4) siūlo savivaldybės tarybai mero pavaduotojo (pavaduotojų), valdybos narių ir komisijų pirmininkų kandidatūras, taip pat gali siūlyti atleisti juos iš pareigų;

5) atsižvelgdamas į savivaldybės administratoriaus teikimą, tvirtina savivaldybės administracijos padalinių nuostatus, padalinių etatus, neviršydamas darbo užmokesčiui skirtų lėšų ir valdybos nustatyto savivaldybės administracijos tarnautojų skaičiaus;

6) administruoja savivaldybės asignavimus arba įgalioja tai daryti savivaldybės administratorių;

7) per savivaldybės administratorių vadovauja savivaldybės administracijos struktūriniams ir struktūriniams teritoriniams padaliniams;

8) Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka skiria ir atleidžia turimus politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojus;

9) kartu su atitinkamomis valstybės institucijomis ir įstaigomis rengia bei įgyvendina prevencines priemones ir gelbsti gyventojus įvykusių katastrofų, stichinių nelaimių, epidemijų, užkrečiamųjų ligų atvejais, likviduoja jų padarinius, rūpinasi nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programų įgyvendinimu bei aplinkos būkle savivaldybės teritorijoje;

10) gavęs savivaldybės tarybos pritarimą, sudaro savivaldybės bendradarbiavimo su valstybės institucijomis, kitomis savivaldybėmis bei užsienio institucijomis sutartis;

11) rūpinasi viešąja tvarka ir gyventojų rimtimi;

12) organizuoja migracijos procesų tyrimą ir analizę, kartu su teritorinėmis darbo biržomis rūpinasi gyventojų užimtumu, jų kvalifikacijos kėlimu ir perkvalifikavimu bei viešųjų darbų organizavimu;

13) atsako už valstybinės kalbos vartojimo kontrolę;

14) įstatymų nustatyta tvarka išduoda statinių projektavimo sąlygų sąvadus, organizuoja statinių projektų derinimą ir išduoda leidimus statyti, rekonstruoti, remontuoti ar griauti statinius arba nustatyta tvarka įgalioja tai daryti savivaldybės administratorių ar kitą savivaldybės administracijos tarnautoją;

15) organizuoja pirminę asmens ir visuomenės sveikatos priežiūrą, ligonių, invalidų ir senelių slaugą ir rūpybą, išduoda rekomendacijas pirminės sveikatos priežiūros įstaigoms dėl farmacinės veiklos;

16) sudaro ir tvirtina naujokų šaukimo ir šauktinių medicinos ekspertizės komisijas;

17) organizuoja vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrąjį lavinimą, ikimokyklinį vaikų ugdymą, vaikų ir jaunimo papildomą ugdymą;

18) organizuoja socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos teikimą, atsako už neįgalių gyventojų (invalidų, visiškos negalios invalidų) socialinę integraciją;

19) rūpinasi gyventojų bendrosios kultūros ugdymu, etnokultūros puoselėjimu, nekilnojamųjų kultūros vertybių apsauga;

20) atlieka įstatymų jam priskirtas funkcijas ir įgaliojimus;

21) ne rečiau kaip kartą per metus atsiskaito rinkėjams už savivaldybės tarybos ir valdybos veiklą.

Vykdydamas šiuos ir kitus įstatymų numatytus įgaliojimus, meras priima potvarkius. Savo įgaliojimų laikui meras gali turėti sekretorių ir patarėjus.

Meras netenka savo įgaliojimų, jeigu:

1) 1/3 tarybos narių iniciatyva pasiūloma ir už tai balsuoja nustatyto viso tarybos narių skaičiaus dauguma;

2) įsigalioja teismo nuosprendis dėl jo padarytų nusikaltimų;

3) jis neatsisako kito darbo ar pareigų pagal šio straipsnio dešimtąją dalį;

4) savivaldybės teritorijoje laikinai įvedamas tiesioginis valdymas.

Jeigu sprendimas atleisti merą taryboje nepriimamas, tai šį klausimą svarstyti galima tik po pusės metų, išskyrus tuos atvejus, kai paaiškėja anksčiau išvardytos keturios aplinkybės.

Mero pavaduotojas atlieka savivaldybės tarybos nustatytas funkcijas ir mero pavedimus. Kai meras negali eiti pareigų, mero pavaduotojas atlieka visas jo pareigas. Mero veiklą ir jo pavadavimo procedūrą reglamentuoja savivaldybės tarybos veiklos reglamentas. Meras, mero pavaduotojas negali eiti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti jokiose kitoje valstybinėje ar privačioje įmonėje ir gauti papildomai jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą.

Merui, mero pavaduotojui įgaliojimai pratęsimi ir po naujų rinkimų iki reikalų perdavimo naujai išrinktam merui, mero pavaduotojui arba Vyriausybės įgaliotiniui, kai savivaldybės teritorijoje laikinai įvedamas tiesioginis valdymas.

Atstovaujamoji ir vykdomoji savivaldos institucijos veikia savarankiškai įstatymų ir savivaldybės veiklos reglamento nustatytų įgaliojimų ribose. Šių institucijų suformavimas priklauso nuo vietos gyventojų (rinkėjų)

valios. Tuo tarpu kontrolės institucija yra formuojama kitu būdu, ir jos įgaliojimų laikas skiriasi nuo tarybos, mero ir valdybos kadencijos.

1.3.4. Savivaldybės kontrolės institucija

Savivaldybės kontrolierius yra savivaldybės kontrolės institucija, tiesiogiai kontroliuojanti savivaldybės biudžeto naudojimą bei atliekanti vidaus audito funkcijas savivaldybėje. Ši institucija atskaitinga savivaldybės tarybai ir nesusijusi su savivaldybės tarybos įgaliojimų pabaiga. Savivaldybės kontrolės institucijos funkcijoms įgyvendinti savivaldybės kontrolieriaus teikimu savivaldybės taryba gali steigti (kai savivaldybės gyventojų skaičius viršija 30 tūkstančių gyventojų, *privalo* steigti) savivaldybės kontrolieriaus tarnybą. Jai vadovauja savivaldybės kontrolierius. Savivaldybės kontrolierius, taip pat savivaldybės kontrolieriaus tarnybos tarnautojai negali būti savivaldybės, kurioje jie dirba, tarybos nariais.

Savivaldybės kontrolierius skiriamas į pareigas Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka atviro konkurso būdu penkeriems metams. Pasibaigus kadencijai, savivaldybės kontrolierius gali pakartotinai dalyvauti konkurse į tas pačias pareigas naujam terminui. Kadencijų skaičius tam pačiam asmeniui neribojamas. Savivaldybės kontrolierius privalo turėti aukštąjį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip trejų metų darbo stažą finansų, ekonomikos, kontrolės arba viešojo administravimo srityse. Savivaldybės kontrolierius gali būti savivaldybės tarybos sprendimu atleistas iš pareigų iki kadencijos pabaigos Valstybės tarnybos įstatymo numatytais pagrindais.

Pretendentų į savivaldybės kontrolieriaus pareigas atrankos komisiją, į kurią savo atstovą deleguoja Finansų ministerija, tvirtina savivaldybės taryba. Priėmimo į savivaldybės kontrolieriaus pareigas konkursą teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja meras arba savivaldybės tarybos įgaliotas kitas asmuo, o sprendimą dėl savivaldybės kontrolieriaus paskyrimo į pareigas priima savivaldybės taryba. Savivaldybės taryba gali nepripažinti konkurso rezultatų, jeigu konkursas vyko pažeidžiant teisės aktų nustatytą tvarką. Tokiu atveju konkursas organizuojamas iš naujo.

Savivaldybės kontrolieriaus ir savivaldybės kontrolieriaus tarnyba veikia pagal savivaldybės tarybos patvirtintus nuostatus. Be to, taryba nustato savivaldybės kontrolieriaus tarnybos (jeigu ji steigama) darbo užmokesčio fondą ir, vadovaudamasi įstatymų nustatytais koeficientais, tvirtina savivaldybės kontrolieriaus atlyginimą.

Savivaldybės kontrolieriaus, taip pat savivaldybės kontrolieriaus tarnybos (jeigu ji steigama) finansinį, ūkinį bei materialinį aptarnavimą atlieka savivaldybės administracija. Savivaldybės kontrolierius (savivaldybės kontrolieriaus tarnyba) turi savo antspaudą.

Savivaldybės kontrolierius (savivaldybės kontrolieriaus tarnyba) prižiūri, ar teisėtai, tikslingai ir efektyviai naudojamos savivaldybės biudžeto lėšos, kitas savivaldybės turtas ir savivaldybei perduotas valstybės turtas.

Savivaldybės kontrolierius:

1) tvirtina savivaldybės kontrolieriaus tarnybos (jeigu ji steigama) pareigybių sąrašą, Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka priima į tarnybą ir atleidžia iš jos tarnautojus, atlieka kitas Valstybės tarnybos įstatymo jam kaip įstaigos vadovui priskirtas funkcijas;

2) organizuoja savivaldybės tarybos patvirtinto metinio savivaldybės kontrolės tarnybos patikrinimų plano vykdymą;

3) savo iniciatyva, savivaldybės tarybos ar mero rašytiniu pavedimu atlieka arba organizuoja tikslinius patikrinimus bei revizijas savivaldybės administracijoje (struktūriniuose ir struktūriniuose teritoriniuose padalinuose), savivaldybės biudžetinėse ir viešosiose įstaigose bei savivaldybės kontroliuojamose įmonėse;

4) valstybės kontrolieriaus, jo pavaduotojų arba Valstybės kontrolės skyrių vadovų prašymu dalyvauja arba paveda tarnybos tarnautojams dalyvauti Valstybės kontrolės organizuojamuose tiksliniuose patikrinimuose bei revizijose savivaldybės institucijose ir įstaigose bei savivaldybės kontroliuojamose įmonėse;

5) nustato tarnybos tarnautojų užduotis ir jų atlikimo metodus;

6) teikia savivaldybės administratoriui bei tikrinamų įstaigų ir įmonių vadovams išvadas bei pasiūlymus dėl patikrinimų metu konstatuotų trūkumų pašalinimo ir reikalauja iš jų informacijos apie pasiūlymų vykdymą;

7) tikrinimų išvadas teikia savivaldybės tarybos Kontrolės komitetui ir merui, o išvadas dėl savivaldybės biudžeto vykdymo, dėl kitų savivaldybės lėšų ir turto naudojimo – ir savivaldybės tarybai;

8) yra atsakingas už savivaldybės finansinių išteklių bei turto naudojimo patikrinimus arba jų organizavimą;

9) patikrinimo metu nustatęs nusikaltimo požymių, medžiagą perduoda teisėsaugos institucijoms;

10) priima sprendimus dėl savivaldybės kontrolieriaus tarnybos gautų gyventojų skundų ar pareiškimų nagrinėjimo;

11) pagal Seimo kontrolierių prašymus teikia jiems reikalingą informaciją;

12) pagal kompetenciją leidžia įsakymus;

13) kiekvienais metais iki savivaldybės biudžeto patvirtinimo pateikia savivaldybės tarybai veiklos ataskaitą, o kai savivaldybės taryba ar Kontrolės komitetas reikalauja, – teikia prašomą informaciją nustatytais terminais;

14) ne rečiau kaip 2 kartus per metus teikia Finansų ministerijai (jos nustatytais terminais ir tvarka) informaciją apie Europos Sąjungos struktūrinių fondų bei kitų lėšų, skiriamų iš Europos Sąjungos, naudojimą savivaldybėje.

Savivaldybės kontrolieriaus tarnybos (jeigu ji steigama) tarnautojai:

1) kontrolieriaus pavedimu atlieka planinius ir tikslinius patikrinimus bei revizijas savivaldybės administracijoje, jos padaliniuose, savivaldybės biudžetinėse ir viešosiose įstaigose bei savivaldybės kontroliuojamose įmonėse;

2) tikrina savivaldybės biudžeto lėšų naudojimo teisėtumą visose, nepaisant jų statuso, įstaigose, įmonėse bei organizacijose, kurioms tos lėšos skirtos;

3) pagal kompetenciją Viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka nagrinėja gyventojų skundus ir pareiškimus. Anoniminiai skundai ar pareiškimai nagrinėjami, jeigu taip nusprendžia savivaldybės kontrolierius;

4) Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais surašo administracinių teisės pažeidimų protokolus ir juos teikia nagrinėti įstatymų nustatyta tvarka savivaldybės Administracinei komisijai.

1.3.5. Savivaldybės viešojo administravimo įstaigos

Savivaldybės administracija yra savivaldybės įstaiga, kurią sudaro struktūriniai, struktūriniai teritoriniai padaliniai – seniūnijos – ir į struktūrinius padalinius neįeinantys viešojo administravimo bei paslaugų valstybės tarnautojai (išskyrus politinio (asmeninio) pasitikėjimo tarnautojus). Savivaldybės administracijos struktūrą, jos veiklos nuostatus ir darbo užmokesčio fondą mero teikimu tvirtina arba keičia savivaldybės taryba, o etatus, didžiausią leistiną darbuotojų skaičių savivaldybės administratoriaus teikimu tvirtina valdyba. Savivaldybės administracijos įgaliojimai nesusiję su savivaldybės tarybos įgaliojimų pabaiga.

Savivaldybės administratorius yra savivaldybės administracijos vadovas – karjeros valstybės tarnautojas, atsakingas ir atskaitingas savivaldybės merui. Savivaldybės administratoriaus skyrimo ir atleidimo tvarką nustato Valstybės tarnybos įstatymas. Savivaldybės tarnautojų teisinius santykius reglamentuoja Valstybės tarnybos įstatymas. Savivaldybės administracijos karjeros ir paslaugų valstybės tarnautojai atskaitingi savivaldybės administratoriui, o politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojai – merui. Savivaldybės administracijos tarnautojai negali būti savivaldybės, kurioje jie dirba, tarybos nariais.

Savivaldybės administracija:

1) savivaldybės teritorijoje organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės institucijų sprendimų įgyvendinimą arba pati juos įgyvendina;

2) įgyvendina įstatymus ir Vyriausybės nutarimus, nereikalaujančius savivaldybės institucijų sprendimų;

3) įstatymų nustatyta tvarka organizuoja savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų bei kitų piniginių išteklių buhalterinės apskaitos tvarkymą, organizuoja ir kontroliuoja savivaldybės turto valdymą ir naudojimą;

4) administruoja viešųjų paslaugų teikimą;

5) rengia savivaldybės institucijų sprendimų ir potvarkių projektus;

6) techniškai aptarnauja merą, kitas savivaldybės institucijas ir tarybos narius, kai šie vykdo savo įgaliojimus.

Savivaldybės administratorius:

1) atsako už vidaus administravimą savivaldybės administracijoje;

2) administruoja asignavimus, tarybos skirtus savivaldybės administracijai;

3) atsako už savivaldybės biudžeto vykdymą ir savivaldybės ūkinę bei finansinę veiklą;

4) organizuoja savivaldybės administracijos darbą;

5) padeda merui rengti savivaldybės institucijų posėdžius, juose dalyvauja ir, kai posėdžio pirmininkas leidžia, gali pasisakyti, rūpinasi, kad būtų rašomi ir saugomi posėdžių protokolai, nustatyta tvarka skelbiami ir išsiuntinėjami savivaldybės institucijų sprendimai, mero potvarkiai;

6) atsako už savivaldybės tarybos, valdybos sprendimų ir mero potvarkių įgyvendinimą;

7) Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka skiria ir atleidžia valstybės viešojo administravimo ir paslaugų tarnautojus ir viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų vadovus, koordinuoja ir kontroliuoja jų darbą, atlieka kitas Valstybės tarnybos įstatymo jam priskirtas personalo valdymo funkcijas;

8) organizuoja savivaldybės viešojo administravimo institucijų tarnautojų mokymą bei tobulinimąsi;

9) pagal įgaliojimus savivaldybės reikalais gali kreiptis į valstybinio administravimo subjektus, leisti įsakymus, privalomus savivaldybės administracijos struktūriniams bei struktūriniams teritoriniams padaliniais ir į struktūrinius padalinius neįeinantiems viešojo administravimo bei paslaugų valstybės tarnautojams.

Kai savivaldybės teritorijoje laikinai įvedamas tiesioginis valdymas, savivaldybės administratorius yra pavaldus ir atskaitingas Vyriausybės įgaliotiniui.

Seniūnija yra savivaldybės administracijos struktūrinis teritorinis padalinys, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje. Seniūnijos aptarnaujamos teritorijos ribas savo sprendimu nustato savivaldybės ta-

ryba. Seniūnijų skaičių taip pat nustato savivaldybės taryba. Seniūnijai vadovauja seniūnas. Jį konkurso būdu (palanki gyventojų nuomonė laikoma kandidato privalumu) skiria ir atleidžia savivaldybės administratorius, vadovaudamasis Valstybės tarnybos įstatymu.

Seniūnijoje iš gyvenamųjų vietovių bendruomenės atstovų gali būti sudaroma patariamoji visuomeniniais pagrindais dirbanti seniūnijos taryba. Jos nuostatus tvirtina meras vadovaudamasis Vyriausybės patvirtintais pavyzdiniais nuostatais.

Seniūnijos veiklą reglamentuoja savivaldybės mero patvirtinti seniūnijos veiklos nuostatai. Seniūnija:

- 1) administruoja jai priskirtų viešųjų paslaugų teikimą;
- 2) prireikus įvertina atskirų šeimų (asmenų) gyvenimo sąlygas ir praneša atitinkamiems savivaldybės administravimo subjektams bei administratoriui dėl socialinės paramos teikimo joms (jiems) reikalingumo;
- 3) gali organizuoti socialinės paramos teikimą ir pašalpų mokėjimą;
- 4) organizuoja seniūnijai priskirtų teritorijų ir kapinių priežiūrą;
- 5) organizuoja viešuosius darbus;
- 6) tvarko namų ūkio knygas kaimo vietovėse;
- 7) neviršydama įgaliojimų, renka statistinius duomenis ir teikia juos teritorinėms statistikos įstaigoms;
- 8) renka ir nustatyta tvarka teikia savivaldybės administracijos padaliniams duomenis, reikalingus mokyklinio amžiaus (iki 16 metų) vaikų apskaitai;
- 9) išduoda seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojams šeimos sudėtį, gyvenamąją vietą ir kitokias faktinę padėtį patvirtinančias pažymas, išskyrus atvejus, kai tai pagal teisės aktus turi būti patvirtinta kitais dokumentais;
- 10) kaimo gyvenamosiose vietovėse – išduoda leidimus laidoti;
- 11) teikia merui ir savivaldybės administratoriui pasiūlymus dėl savivaldybės struktūrinių padalinių tarnautojų ir savivaldybės įstaigų vadovų veiklos seniūnijai priskirtoje teritorijoje tobulinimo, vietinės reikšmės kelių, gyvenviečių gatvių, šaligatvių ir aikščių tvarkymo, vietinio susisiekimo transporto organizavimo, savivaldybei nuosavybės teise priklausančių pastatų ir statinių remonto, paminklų priežiūros, viešųjų paslaugų teikimo gyventojams organizavimo;
- 12) mero pavedimu rengia ir teikia savivaldybės tarybos bei valdybos sprendimų ir mero potvarkių projektus seniūnijos veiklos klausimais, kontroliuoja jų vykdymą;
- 13) šaukia seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojų sueigas ir organizuoja gyventojų susitikimus su savivaldybės ir valstybės institucijų pareigūnais;

14) apibendrina gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų pastabas bei pasiūlymus ir teikia juos savivaldybės institucijoms bei savivaldybės administratoriui. Konsultuoja gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovus ir teikia jiems informaciją apie savivaldybės institucijų ir savivaldybės administracijos bei valstybės institucijų veiklą savivaldybės teritorijoje. Seniūnas ar jo įgaliotas asmuo dalyvauja savivaldybės institucijų posėdžiuose, kai svarstomi su seniūnijai priskirtos teritorijos bendruomenės gyvenimu susiję klausimai.

Seniūnas:

- 1) atsako už seniūnijos vidaus vadybą;
- 2) administruoja asignavimus, skirtus seniūnijai;
- 3) kaimo gyvenamųjų vietovių seniūnijose ir miestuose, kuriuose nėra civilinės metrikacijos skyrių bei notaro biurų, registruoja gimimus bei mirtis, įstatymų nustatyta tvarka atlieka notarinius ir kitus veiksmus;
- 4) pagal kompetenciją sudaro sutartis.

Seniūnijos veiklos nuostatuose seniūnijoms gali būti pavestos ir kitos funkcijos, nepriskirtos kitiems savivaldybės administracijos struktūriniais padaliniais seniūnijai priskirtoje teritorijoje.

1.4. Savivaldybių funkcijos

Savivaldybių funkcijos pagal sprendimų priėmimo laisvę skirstomos į:

- 1) savarankiškosias,
- 2) priskirtąsias (ribotai savarankiškas),
- 3) valstybines (perduotas savivaldybėms),
- 4) sutartines – įgyvendinamas sutartimis.

Konkrečiai pateiksime savivaldybių funkcijas pagal sprendimų priėmimo laisvę, kaip numatyta Vietos savivaldos įstatymo 6–9 str.

Savarankiškosios savivaldybių funkcijos atliekamos pagal įstatymų suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus savo bendruomenei ir jos interesus. Įgyvendindamos šias funkcijas, savivaldybės turi sprendimų iniciatyvos, jų priėmimo bei įgyvendinimo laisvę ir yra atsakingos už šių funkcijų atlikimą. Tai:

- 1) ikimokyklinis vaikų ugdymas;
- 2) vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas;
- 3) suaugusiųjų neformalusis švietimas;
- 4) maitinimo paslaugų teikimas ikimokyklinio ugdymo bei bendrojo lavinimo įstaigose;
- 5) socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis;

6) savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūros rėmimas iš savivaldybės biudžeto;

7) gyventojų užimtumo, kvalifikacijos igijimo ir perkvalifikavimo organizavimas, viešųjų bei sezoninių darbų organizavimas;

8) dalyvavimas užtikrinant viešąją tvarką ir gyventojų rimtį (nusikaltimų kontrolės ir prevencijos vietos programų kūrimas ir įgyvendinimas pasitelkiant savivaldybių teritoriją aptarnaujančias policijos įstaigas bei įtraukiant į šią veiklą visuomenines organizacijas ir gyventojus);

9) kūno kultūros ir sporto plėtojimas;

10) turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas;

11) savivaldybės saugomų teritorijų steigimas, vietinės reikšmės gamtos bei kultūros paveldo objektų skelbimas savivaldybės saugomais objektais;

12) sąlygų verslo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas;

13) kitos funkcijos, kurios nepriskirtos valstybės institucijoms.

Priskirtosios (ribotai savarankiškos) savivaldybių funkcijos įgyvendinamos pagal įstatymus ir jų pagrindu priimtus kitus teisės aktus. Savivaldybės šias funkcijas atlieka atsižvelgdamos į vietos sąlygas ir aplinkybes. Tai yra:

1) vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo organizavimas;

2) kaimo bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, gyvenančių toli nuo mokyklos, nemokamo pavėžėjimo į mokyklą ir į namus organizavimas;

3) vaikų ir jaunimo teisių apsauga, savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi bendrojo lavinimo ar kitoje švietimo sistemos mokykloje užtikrinimas;

4) socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos teikimas;

5) sąlygų neįgalių gyventojų (invalidų, visiškos negalios invalidų) socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas;

6) savivaldybių sveikatos programų rengimas ir įgyvendinimas;

7) pirminė asmens ir visuomenės sveikatos priežiūra;

8) alkoholio ir tabako reklamos draudimo ir ribojimo laikymosi ant išorinės reklamos priemonių kontrolė;

9) teritorijų planavimas, savivaldybės teritorijos bendrojo plano ir detaliųjų planų sprendinių įgyvendinimas;

10) gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etnokultūros puoselėjimas (muziejų, teatrų bei kitų kultūros įstaigų steigimas ir jų veiklos priežiūra), savivaldybių viešųjų bibliotekų steigimas ir jų veiklos priežiūra;

11) statybos ir architektūros reikalavimų užtikrinimas;

12) kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių bei savivaldybės įsteigtų saugomų teritorijų tvarkymas ir apsauga;

13) statinių naudojimo priežiūra, leidimų statyti, rekonstruoti, remontuoti ar griauti statinius išdavimas pagal kompetenciją;

14) infrastruktūros, socialinės ir ekonominės raidos planavimas, turizmo, būsto, smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programų rengimas;

15) savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo;

16) šilumos ir geriamojo vandens tiekimo bei nuotėkų surinkimo ir valymo organizavimas;

17) valstybės paramos būstui įsigyti tvarkymas, socialinių būstų suteikimas;

18) aplinkos kokybės gerinimas ir apsauga;

19) sanitarijos ir higienos taisyklių tvirtinimas ir jų laikymosi kontrolės organizavimas, švaros ir tvarkos viešosiose vietose užtikrinimas;

20) komunalinių atliekų tvarkymo sistemų diegimas, antrinių žaliavų surinkimo bei perdirbimo organizavimas ir sąvartynų įrengimas bei eksploatavimas;

21) vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas bei saugaus eismo sąlygų užtikrinimas;

22) keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimas;

23) adresų (gatvių, pastatų, statinių ir kitų savivaldybės teritorijoje esančių ir jai nuosavybės teise priklausančių objektų pavadinimų, pastatų bei gyvenamųjų namų ir butų numerių) suteikimas ir keitimas;

24) ritualinių paslaugų teikimo užtikrinimas bei kapinių priežiūros organizavimas;

25) dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant regionų plėtros programas;

26) prekybos ir kitų paslaugų teikimo tvarkos turgavietėse bei viešosiose vietose nustatymas;

27) leidimų (licencijų) išdavimas įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.

Valstybinės (perduotos savivaldybėms) funkcijos yra:

1) civilinės būklės aktų registravimas;

2) įstatymų priskirtų registrų tvarkymas ir duomenų teikimas valstybės registrams;

3) civilinės saugos organizavimas;

4) savivaldybės priešgaisrinių tarnybų organizavimas;

5) dalyvavimas valdant valstybinius parkus;

6) kompensacijų (šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui, lengvatinio keleivių vežimo ir kt.) skaičiavimas ir mokėjimas;

7) mažas pajamas turinčių šeimų vaikų nemokamo maitinimo organizavimas visų tipų bendrojo lavinimo mokyklose;

8) socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas;

9) savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo patikėjimo teise;

10) piliečių prašymų atkurti nuosavybės teises į gyvenamuosius namus, jų dalį, butus, ūkinės ir komercinės paskirties pastatus nagrinėjimas bei sprendimų dėl nuosavybės teisės atkūrimo priėmimas;

11) valstybės garantijų nuomininkams, išsikeliančiams iš savininkams grąžintų gyvenamųjų namų ar jų dalies ir butų, vykdymas;

12) dokumentų pilietybei suteikti rengimas;

13) valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė;

14) savivaldybėms pagal teisės aktus priskirtų archyvinių dokumentų tvarkymas;

15) dalyvavimas atrenkant šauktinius į karo tarnybą;

16) statistikos duomenų teikimas;

17) dalyvavimas rengiant ir įgyvendinant darbo rinkos politikos priemones bei gyventojų užimtumo programas;

18) dalyvavimas organizuojant Respublikos Prezidento, Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimus;

19) dalyvavimas rengiant gyventojų apklausas ir referendumus;

20) dalyvavimas atliekant gyventojų ir būstų bei kitus visuotinius surašymus;

21) kitos įstatymų perduotos funkcijos.

Valstybės funkcijos perduodamos savivaldybėms atsižvelgiant į gyventojų interesus. Šios funkcijos perduodamos vadovaujantis įstatymais ir įgyvendinamos vadovaujantis teisės aktais. Savivaldybės, įgyvendindamos šias funkcijas, turi įstatymų nustatytą sprendimų priėmimo laisvę.

Kaip **sutartinės funkcijas** savivaldybės gali atlikti kitas įstatyme nenumatytas valstybės funkcijas (viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo) pagal su valstybės institucijomis ar įstaigomis sudarytas sutartis. Savivaldybė tokias sutartis gali sudaryti tik tuo atveju, kai savivaldybės taryba pritaria. Sutartys sudaromos ir vykdomos vadovaujantis Civilinio kodekso ir kitų įstatymų nuostatomis. Sutartinės funkcijos paprastai yra trumpalaikės ar sezoninio pobūdžio.

Bendriems tikslams savivaldybė gali sudaryti jungtinės veiklos sutartis arba bendrų viešųjų pirkimų sutartis su valstybės institucijomis ir (arba) kitomis savivaldybėmis.

1.5. Savivaldybių ekonominės veiklos pagrindas

Realizuojant savivaldos funkcijas ir įgyvendinant savivaldą, reikia tam tikrų ekonominės veiklos pagrindų. Šios veiklos pagrindas yra numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (121 str.), Vietos savivaldos įstaty-

me bei Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatyme bei Vietos rinkliavų ir Biudžetinės sandaros įstatymuose.

Savivaldybės ekonominės veiklos pagrindą sudaro savivaldybės nuosavybė. Savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą. Savivaldybių tarybos turi teisę įstatymo numatytose ribose ir tvarka nustatyti vietines rinkliavas, savo biudžeto sąskaita savivaldybių tarybos gali numatyti mokesčių bei rinkliavų lengvatas.

Savivaldybių turtas yra keturių rūšių. Tai:

1) ilgalaikis materialusis:

- savivaldybės pastatai ir statiniai, įrenginiai ir kiti nekilnojamojo turto objektai, nuosavybės teise priklausantys savivaldybei;
- įstatymų nustatyta tvarka savivaldybės nuosavybėn perduoti ne žemės ūkio paskirties žemės sklypai;
- vietinės reikšmės kilnojamosios ir nekilnojamosios kultūros vertybės ir paminklai, nuosavybės teise priklausantys savivaldybei;
- kitas kilnojamas ilgalaikis materialusis turtas.

2) nematerialusis:

- teisė naudotis savivaldybių heraldikos objektais;
- savivaldybės įmonių, įstaigų ir organizacijų vardu gauti patentai ir licencijos, taip pat teisės, atsirandančios iš patentų ir licencijų, sertifikavimo ženklai, techniniai projektiniai dokumentai, informacijos apdorojimo programos ir intelektinės veiklos rezultatai;
- kitas nematerialusis turtas.

3) finansinis:

- gautos ir nepanaudotos savivaldybės biudžeto pajamos;
- savivaldybėms nuosavybės teise priklausantys vertybiniai popieriai ir turtinės teisės, atsirandančios iš šių vertybinių popierių;
- valdant, naudojant savivaldybės ilgalaikį materialųjį turtą ar disponuojant juo gautos grynosios pajamos, kurios neišskaitytos į savivaldybės biudžetą;
- reikalavimo teisė į savivaldybės išduotas paskolas;
- savivaldybės įmonių kapitalas ir grynasis šių įmonių pelnas.

4) trumpalaikis materialusis:

- savivaldybei nuosavybės teise priklausantis turtas, kurį numatoma sunaudoti ar parduoti per vienerius metus arba kurio įsigijimo vertė yra mažesnė už vertę, kurią ilgalaikiam materialiajam turtui nustatė Vyriausybė.

Savivaldybė turtą įgyja:

- 1) perimdama valstybės turto, kuris perduodamas savivaldybės nuosavybėn pagal įstatymus, dalį;
- 2) įstatymų nustatyta tvarka gaudama pajamų iš mokesčių, kitų įmokų ir rinkliavų;

- 3) gaudama pajamų iš savivaldybės turto valdymo ir naudojimo;
- 4) pagal sandorius;
- 5) pagal testamentą paveldėdama turtą;
- 6) kitais įstatymų nustatytais būdais.

Taip pat patikėjimo teise savivaldybės valdo, disponuoja ir naudoja:

1) valstybės turtą, kuris buvo priskirtas savivaldybių reguliavimo sričiai Vyriausybės nutarimais, bet įstatymų nustatyta tvarka neperduotas ar neperimtas savivaldybių nuosavybėn. Jeigu savivaldybė atsisako perimti nuosavybėn jai perduodamą valstybės turtą, Vyriausybės nutarimu šis turtas gali būti perduotas patikėjimo teise valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, valstybės įmonėms, įstaigoms ar kitai savivaldybei;

2) valstybės turtą, savivaldybėms perduotą Valstybės turto perdavimo savivaldybių nuosavybėn, įstatymu ar Vyriausybės nutarimais, įstatymų deleguotoms savivaldybių funkcijoms atlikti. Savivaldybės šį turtą valdo, naudoja ir disponuoja juo tik įstatymų nustatyta tvarka, o jeigu ji nenustatyta, – kiekvienu atveju gavusios Vyriausybės leidimą. Jeigu pasikeičia deleguotos funkcijos ar jų subjektai, Vyriausybės nutarimu šis turtas patikėjimo teise gali būti perduotas valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, valstybės įmonėms, įstaigoms ar kitai savivaldybei.

Savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių turtą valdo, naudoja ir disponuoja juo savivaldybių tarybos, turto savininko teises įgyvendindamos pagal įstatymus. Kitos savivaldos institucijos, savivaldybės įmonės, įstaigos ir organizacijos joms patikėjimo teise perduotą savivaldybės turtą valdo, naudoja bei disponuoja juo pagal įstatymus ir savivaldybių tarybų sprendimus. Su savivaldybės turtą patikėjimo teise valdyti, naudoti ir disponuoti juo įgaliojais asmenimis savivaldybė pasirašo savivaldybės turto perdavimo-priėmimo aktus. Savivaldybės vardu šiuos aktus pasirašo savivaldybės tarybos įgaliojamas asmuo. Taip pat taryba teisę valdyti bei eksploatuoti konkrečius savivaldybės nuosavybės objektus gali deleguoti savo suformuotoms institucijoms arba ūkio subjektams.

Likviduojant savivaldybę ar keičiant Lietuvos Respublikos teritorijos administracinio vieneto ribas, kitai savivaldybei priskiriama ta savivaldybės nekilnojamojo turto dalis, kuri yra priskiriamojame teritorijoje; kitas jos turtas ir skolos paskirstomos savivaldybėms proporcingai iš priskiriamos teritorijos juridinių ir fizinių asmenų surenkamiems mokesčiams į savivaldybės biudžetą.

Savivaldybės finansinius išteklius sudaro savivaldybės biudžetas, nebiudžetinės lėšos. Kiekviena savivaldybė turi savarankišką biudžetą. Savivaldybės biudžetas sudaromas ir tvirtinamas vieneriems metams. Biudžetinėmis metais taryba gali keisti biudžetą ir sudaryti papildomą biudžetą ta pačia tvarka, kuria jis sudaromas ir tvirtinamas. Lietuvos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų santykius reguliuoja Lietuvos Res-

publikos biudžetinės sandaros ir Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymai.

Savivaldybės biudžeto pajamos formuojamos iš pajamų už jos nuosavybei priklausančio turto eksploatavimą, iš jos teritorijoje esančių imonių, įstaigų ir organizacijų mokamų mokesčių bei kitų pagal Lietuvos Respublikos įstatymus joms priskirtų pajamų šaltinių.

Jeigu savivaldybių biudžetams priskirtų pajamų neužtenka jų socialinėms reikmėms tenkinti, savivaldybių biudžetams gali būti skiriamos subsidijos iš Lietuvos valstybės biudžeto tikslinėms programoms įgyvendinti. Papildomos savivaldybių biudžetų pajamos, gautos vykdant biudžetą, taip pat sutaupytos išlaidos lieka savivaldybėms. Jeigu savivaldybių biudžetų pajamos ar išlaidos dėl Lietuvos valstybės institucijų priimtų aktų keičiasi, pasikeitusios sumos kompensuojamos atitinkamai iš Lietuvos valstybės ar savivaldybės biudžetų. Kompensacijų sumas derina suinteresuotos šalys. Kilus ginčui, galutinį sprendimą priima teismas. Lėšos valstybės deleguotoms funkcijoms įgyvendinti skiriamos iš Lietuvos valstybės biudžeto.

Savivaldybė gali naudotis bankų kreditais, imti ir teikti paskolas įstatymų nustatyta tvarka.

1.6. Savivaldybių atstovavimas ir santykiai su valstybės institucijomis

Savivaldos institucijos, turėdamos įstatymais garantuotas teises ir realias galias laisvai ir savarankiškai savo atsakomybe tvarkyti, savo veikloje nėra izoliuotos nuo valstybės įstaigų. Savivalda realizuojama per vietos savivaldos renkamasias ir kitas institucijas. Valstybės įstaigos vykdo administracinę savivaldybių priežiūrą, sprendžia su savivalda susijusius klausimus. Savivaldybių tarybos teikia pasiūlymus, kuriuos nagrinėja valstybės institucijos.

Vyriausybė ir jos institucijos sprendimus valstybės teritorijos planavimo klausimais derina su savivaldybėmis ir savivaldybių ribas siūlo keisti atsižvelgdamos į savivaldybių pasiūlymus. Vyriausybė remia savivaldybes rengiant, tobulinant ir perkvalifikuojant savivaldybių tarnautojus. Valstybės institucijose savivaldybės informuojamos ir konsultuojamos visais su savivaldybėmis susijusiais klausimais.

Lietuvos Respublikos savivaldybėms Seime, santykiuose su Respublikos Prezidentu, Vyriausybėje ir tarptautinėse organizacijose atstovauja Respublikinė savivaldybių asociacija. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos savivaldybių asociacijos pagrindinių nuostatų“ priimtas 1995 m. kovo 28 d. Šis įstatymas nustato Lietuvos savivaldybių asociaci-

jos steigimo ir veiklos pagrindines nuostatas. Asociacija atstovauja savo narių – savivaldybių bendriems interesams. Asociacija yra ne pelno organizacija. Jai draudžiama užsiimti komercine veikla. Asociacija turi juridinio asmens teises.

Asociacijos veikla grindžiama narių savanoriškumo, demokratijos ir valdžios decentralizavimo principais. Asociacija veikia vadovaudamasi šiuo įstatymu ir savo įstatais. Asociacijos nare gali būti kiekviena savivaldybės taryba, priėmusi savo sprendimą.

Savivaldybės – asociacijos narės savo atstovus į asociaciją renka tarybos įgaliojimų laikui. Asociacija savo įstatuose nustato šių atstovų asociacijoje įgaliojimų pasibaigimo, atšaukimo prieš terminą bei pakeitimo tvarką.

Asociacija savo renkamas institucijas formuoja iš kandidatų, siūlomų proporcingai visoms savivaldybių tarybų rinkimus laimėjusių partijų gautoms vietoms savivaldybių tarybose, kurios įstoja arba jau yra įstojusios į asociaciją, jei suvažiavimas nenusprendžia kitaip.

Įstatymų ir kitų teisės aktų projektai, susiję su savivaldybių veikla, rengimo ir svarstymo stadijose institucijų nustatyta tvarka derinami su Lietuvos savivaldybių asociacija.

Savivaldybės tarybos, valdybos sprendimai ir mero potvarkiai, neviršijantys jų kompetencijos, yra privalomi visoms savivaldybės teritorijoje esančioms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, taip pat pareigūnams ir gyventojams. Įstatymų nustatytos savivaldybės teisės negali būti varžomos ar ribojamos, išskyrus atskirai numatytus atvejus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 122 str. skelbia, kad savivaldybių tarybos dėl jų teisių pažeidimo turi teisę kreiptis į teismą. Taip pat savivaldybių tarybų, jų vykdomųjų organų bei jų pareigūnų aktai ar veiksmai, pažeidžiantys piliečių ir organizacijų teises, gali būti skundžiami teisme.

Savivaldybių veiklos atitikimą teisės aktams įstatymų nustatyta tvarka prižiūri Vyriausybės skiriami pareigūnai – Vyriausybės atstovai. Piliečių skundus dėl savivaldybės pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo tiria du Seimo kontrolieriai, kurių įgaliojimus nustato Seimo kontrolierių įstatymas.

1.7. Lietuvos Respublikos savivaldybių administracinė priežiūra

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 123 str. 2 ir 3 d. reglamentuoja savivaldybių administracinę priežiūrą. Ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, ar vykdo Vyriausybės sprendimus, prižiūri Vyriausybės skiriami atstovai. Vyriausybės atstovo įgaliojimus ir jų vykdymo tvarką

nustato įstatymas – Savivaldybių administracinės priežiūros įstatymas. Vyriausybė apskričiai skiria vieną Vyriausybės atstovą.

Vyriausybės atstovas turi teisę:

- 1) tikrinimų metu gauti savivaldos institucijų teisės aktų originalus, taip pat šių institucijų vadovų paaiškinimus dėl teisės akto priėmimo tikslų bei aplinkybių, sprendimų įgyvendinimo būdų ir priemonių; kitais atvejais – savivaldos institucijų posėdžių protokolų, priimtų dokumentų kopijas ir kitą aiškinamąją medžiagą;
- 2) dalyvauti savivaldybių tarybų bei valdybų posėdžiuose, išpėti apie svarstomų sprendimų projektuose esančius prieštaravimus įstatymams bei kitiems teisės aktams; jeigu yra tam tikras pagrindas, siūlyti sustabdyti teisės akto priėmimą;
- 3) nagrinėti savivaldos institucijų priimtus teisės aktus, pažeidžiančius įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, ir priimti dėl jų sprendimus pagal savo įgaliojimus;
- 4) susipažinti su Seimo ir Vyriausybės dokumentais, kuriuose sprendžiami savivaldybių reikalai;
- 5) dalyvauti Seimo ir Vyriausybės posėdžiuose, valstybės institucijų organizuojamuose renginiuose, kai svarstomi vietos savivaldos ar savivaldybių darbo klausimai.

Vyriausybės atstovas, nusprendęs, kad savivaldybės tarybos ar valdybos sprendimas, mero potvarkis, savivaldybės kontrolieriaus sprendimas, administratoriaus ar seniūno įsakymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, įstatymams ar kitiems teisės aktams arba kai savivaldos institucijos neįgyvendina įstatymų, nevykdo Vyriausybės sprendimų, savo įgaliojimus įgyvendina viena iš reagavimo formų:

- 1) rašo **motyvuotą teikimą** savivaldos institucijos, kuri priėmė sprendimą, potvarkį ar įsakymą (toliau – teisės aktas), vadovui, siūlydamas tą teisės aktą nedelsiant sustabdyti, svarstyti jo pakeitimo ar panaikinimo klausimą, ir apie tai praneša aukštesniajai savivaldos institucijai (tarybai, valdybai, merui). Apie teikimo svarstymo rezultatus savivaldos institucijos privalo pranešti Vyriausybės atstovui: dėl savivaldybės tarybos sprendimo – per savaitę po artimiausio tarybos posėdžio, dėl savivaldybės valdybos ir nekollegialiai priimtų aktų – per 2 savaites po teikimo gavimo;
- 2) savo **potvarkiu sustabdo** įstatymams prieštaraujančio teisės akto vykdymą, teikia motyvuotą reikalavimą šį teisės aktą priėmusiai institucijai, o pastaroji privalo reikalavimą apsvarstyti artimiausiam posėdyje ir dėl jo priimti sprendimą;
- 3) rašo savivaldybės tarybai, valdybai ar merui **reikalavimą**, kad jie neatidėliodami įgyvendintų įstatymą, vykdytų Vyriausybės nutari-

mą, ir prašo jo nustatytu laiku raštu pranešti apie reikalavimo įvykdymą.

Sustabdyti savivaldos institucijų teisės aktai negali būti vykdomi, kol ginčas per nustatytą terminą nebus galutinai išspręstas savivaldybėje arba teisme. Visais atvejais apie Vyriausybės atstovo reikalavimų svarstymo laiką ir vietą turi būti pranešta šiam Vyriausybės atstovui ir aukštesniajai savivaldos institucijai. Jeigu priimto akto panaikinimo klausimą svarsto kolegiali institucija, turinti teisę šį aktą naikinti, Vyriausybės atstovas šios institucijos prašymu pratęsia savo reikalavimo įvykdymo terminą.

Jeigu savivaldybės taryba, valdyba, meras, kitas savivaldybės pareigūnas nevykdo Vyriausybės atstovo reikalavimo įgyvendinti įstatymus, vykdyti Vyriausybės sprendimus, kitus teisės aktus, taip pat jeigu šios institucijos per artimiausią posėdį (meras per penkias darbo dienas) nepanaikina savo ar joms pavaldžių institucijų ar pareigūnų (valdybos, mero, savivaldybės kontrolieriaus, administratoriaus, seniūno) neteisėtų teisės aktų arba priima naują prieštaraujantį įstatymams aktą, Vyriausybės atstovas per 10 dienų apskundžia šiuos aktus ar pareigūnų veiksmus arba neveikimą teismui, o apie Vyriausybės sprendimo nevykdymą praneša Vyriausybei.

Vyriausybės atstovas privalo kiekvieną pusmetį pateikti Vyriausybei, apskrities viršininkui ir prižiūrimoms savivaldybėms informaciją apie tai, kurie savivaldos institucijų priimti teisės aktai buvo neteisėti, kokie pateiktų teikimų ir reikalavimų svarstymo bei ginčų sprendimo teismuose rezultatai.

Lyginamoji konstitucinė teisė skiria du pagrindinius istoriškai susiformavusius savivaldybių veiklos priežiūros ir kontrolės modelius: administracinę priežiūrą ir teisminę kontrolę. Kontinentinės teisės sistemos šalyse susiformavo ir dominuoja administracinė savivaldybių veiklos priežiūra. Vadinasi, savivaldybės prižiūri valstybės vykdomoji valdžia, tam tikros jos institucijos. Laikomasi nuomonės, kad teisminė kontrolė būdinga anglosaksų teisės sistemos šalims. Sąvoka „teisminė kontrolė“ šiuo atveju vartojama sąlygiškai ir reiškia tik pasyviąją kontrolę, t.y. patys teismai savo iniciatyva nieko nekontroliuoja, tačiau jie nagrinėja skundus dėl savivaldos institucijų ar jų pareigūnų priimtų aktų bei veiksmų. Kita vertus, teismai nagrinėja ir savivaldos institucijų skundus, kai valstybės institucijos pažeidžia savivaldybių teises. Būtent tai konstitucinės teisės doktrinoje ir vadinama teismine savivaldybių veiklos kontrole. Įgyvendinant demokratines valstybės valdymo reformas Vakarų Europos šalyse, yra pastebimas savivaldybių veiklos administracinės priežiūros (kontrolės) taikomų poveikio priemonių švelnėjimas bei tendencija administracinę priežiūrą derinti su teismine kontrole.

Būtina pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat numato galimybę savivaldybių veiklos administracinę priežiūrą derinti su teismine kontrole. Būtent be savivaldybių veiklos administracinės priežiūros, nustatytos Konstitucijos 123 str. 2 ir 3 d., Konstitucijos 124 str. įtvirtina ir teisminę savivaldybių institucijų bei jų pareigūnų veiklos kontrolę (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“).

1.8. Laikinas tiesioginis savivaldybių valdymas

Savivaldybės teritorijoje laikinai, bet ne ilgiau kaip iki kadencijos pabaigos, Seimo sprendimu gali būti įvestas tiesioginis valdymas. Įvedus tiesioginį valdymą, savivaldybės taryba ir jos suformuotos vykdomosios institucijos netenka savo įgaliojimų. Laikinojo tiesioginio valdymo įvedimo pagrindus numato Miestų ir rajonų laikinojo tiesioginio valdymo įstatymas.

Tiesioginis valdymas gali būti įvedamas, jeigu:

- 1) savivaldos institucijos savo veiksmais kėsina į valstybės teritorijos vientisumą bei konstitucinę santvarką;
- 2) teismai nustato, kad taryba nesilaiko Lietuvos Respublikos Konstitucijos, pažeidinėja įstatymus;
- 3) taryba neišsirenka mero per įstatymo nustatytą laiką;
- 4) tarybos posėdžiai šaukiami rečiau kaip vieną kartą per ketvirtį arba taryba pagal šiuos reikalavimus nesusirenka į posėdį 3 kartus iš eilės;
- 5) meras ir taryba nevykdo arba blogai vykdo valstybės deleguotus įgaliojimus ir nesilaiko Vyriausybės įspėjimų;
- 6) kai pakartotiniai savivaldybės tarybos rinkimai pripažįstami negaliojančiais.

Siūlymą laikinai įvesti tiesioginį valdymą Seimui gali pateikti Vyriausybė arba Vyriausioji rinkimų komisija (dėl šeštojo atvejo), o išvadas dėl tokio siūlymo pagrįstumo Seimui teikia Seimo Valdymo reformų ir savivaldybių komitetas. Seimas, priimdamas sprendimą įvesti tiesioginį valdymą, nustato naujų rinkimų į savivaldybės tarybą datą.

Priėmus Lietuvos Respublikos Seimo nutarimą laikinai įvesti Lietuvos Respublikos miesto ar rajono tiesioginį valdymą, Lietuvos Respubli-

kos Vyriausybė per savaitę paskiria savo įgaliotinį to miesto ar rajono laikinam valdymui bei administravimui. Šio įgaliotinio teikimu Ministras Pirmininkas skiria įgaliotinio pavaduotoją.

Išrinkus savivaldybės merą, Vyriausybės įgaliotinis ir jo pavaduotojas atitinkamai Vyriausybės nutarimu ar Ministro Pirmininko potvarkiu iš pareigų atleidžiami. Vyriausybės įgaliotinis vienvaldiškai vykdo visas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo numatytas tarybos, valdybos ir mero funkcijas bei įgaliojimus. Vykdydamas suteiktus įgaliojimus, Vyriausybės įgaliotinis leidžia potvarkius.

Vyriausybės įgaliotinis gali atleisti iš pareigų buvusios savivaldybės administratorių, administracijos skyrių vadovus bei kitus tarnautojus tik darbo įstatymuose nustatytais pagrindais ir tvarka. Vyriausybės įgaliotinis turi spręsti klausimą dėl savivaldybės kontrolieriaus įgaliojimų pratęsimo tiesioginio valdymo laikotarpiui arba atleisti jį iš pareigų ir paskirti kitą. Buvusios savivaldybės administracija tiesioginio valdymo metu vykdo Vietos savivaldos ir kitų įstatymų nustatytas funkcijas bei įgaliojimus, Vyriausybės įgaliotinio potvarkius. Tačiau Vyriausybės įgaliotinis neturi teisės panaikinti buvusios savivaldybės tarybos ar savivaldybės mero bei valdybos sprendimų. Jeigu reikia, šiuo klausimu jis gali kreiptis į apskrities viršininką, kuris, jo nuomone, neteisėtus buvusių savivaldos institucijų, jų rinktų pareigūnų sprendimus (potvarkius), vadovaudamasis savo teise, gali apskųsti apylinkės teismui.

Vyriausybės įgaliotinio, kaip ir savivaldybės institucijų bei pareigūnų, priimtų sprendimų teisinę priežiūrą atlieka apskrities viršininkas.

2 poskyris

VIETOS VALDYMO ORGANIZAVIMAS

2.1. Vietos valdymo organizavimo problemos

2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai įvairiose valdymo srityse:

2.2.1. Apskrities viršininko įgaliojimai švietimo, kultūros ir socialiniais klausimais

2.2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai sveikatos priežiūros ir farmacinės veiklos klausimais

2.2.3. Apskrities viršininko įgaliojimai teritorijos planavimo ir paminklotvarkos klausimais

2.2.4. Apskrities viršininko įgaliojimai žemėtvarkos ir žemės ūkio klausimais

2.2.5. Apskrities viršininko įgaliojimai gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos klausimais

2.3. Apskrities viršininko teisės

2.4. Apskrities viršininko administracija

2.5. Kelios baigiamosios pastabos

2.1. Vietos valdymo organizavimo problemos

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 123 str. numato, jog aukštesniuose administraciniuose vienetuose įstatymo nustatyta tvarka valdymą organizuoja Vyriausybė.

Vietos valdymas yra valstybinio valdymo (t.y. vykdomosios valdžios) funkcijų vykdymas vietose – administraciniuose vienetuose. Vietos valdymo funkcijas paprastai vykdo centrinės valdžios paskirti pareigūnai arba jų suformuotos institucijos, dažniausiai veikiantys centrinės valdžios vardu ar jos pavedimu (įgaliojimu). Yra laikomasi nuomonės, kad vietos valdymas – tai valstybinio valdymo (vykdomosios valdžios) organinė dalis, jo tęsinys vietose. Dažnai tai apibūdinama kaip valdžios dekoncentracija, t.y. centrinės valdžios įgaliojimų perkėlimas į vietas – administracinius vienetus. Daugelyje Europos valstybių vietos valdymas organizuojamas aukštesniuose administraciniuose vienetuose – regionuose, departamentuose, provincijose, prefektūrose ir pan. – suteikiant jiems nemažą savarankiškumą. Tokiuose administraciniuose vienetuose centrinei valdžiai atstovauja vyriausybės (o kai kur – valstybės vadovo) skiriami ir jai tiesiogiai atsakingi pareigūnai: prefektai, gubernatoriai, komisarai ir pan. Šie pareigūnai vietose vadovauja daugumai valstybės įstaigų, vykdo koordinavimo ir kontrolės funkcijas. Toks vietos valdymo organizavimas stambiuose administraciniuose vienetuose, ypač kai yra išplečiamas jų savarankiškumas, paprastai vadinamas regionalizmu (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“).

Apskrities valdymas yra sudėtinė valstybės valdymo dalis. Apskrities valdymo organizavimą reguliuoja įstatymas. Dabar Lietuvoje yra dešimt apskričių: Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos, Vilniaus. Apskritis yra Lietuvos teritorijos aukštesnysis administracinis vienetas. Jo valdymą per apskrities viršininką, ministerijas bei kitas Vyriausybės institucijas organizuoja Vyriausybė.

Apskritis viršininką skiria ir atleidžia Vyriausybė Ministro Pirmininko teikimu. Apskritis viršininkas turi pavaduotoją arba du, jeigu apskrityje yra daugiau kaip 500 tūkst. gyventojų. Apskritis viršininko pavaduotojus skiria ir atleidžia Ministras Pirmininkas apskritis viršininko teikimu. Valstybės valdymo institucijos pagal savo veiklos pobūdį, Lietuvos Respublikos Seimui arba Vyriausybei leidus, gali steigti apskrityje sau pavaldžias valdymo įstaigas ir organizacijas. Valstybės valdymo institucijoms pavaldžios valdymo įstaigos ir organizacijos apskrityje veikia pagal šių institucijų patvirtintus nuostatus. Valstybės valdymo institucijos, įsteigtos apskrityje, nėra pavaldžios apskritis viršininkui. Šios įstaigos ir organizacijos privalo pranešti apskritis viršininkui apie savo veiklą apskrityje.

Apskritis viršininkas, įgyvendindamas jam priskirtas funkcijas ir vykdymas Lietuvos Respublikos įstatymus, Respublikos Prezidento dekretus ir Vyriausybės nutarimus bei kitus teisės aktus, bendradarbiauja su apskritis savivaldos ir valstybės valdymo institucijomis, joms pavaldžiomis valdymo įstaigomis bei organizacijomis.

Vyriausybės institucijos, skirdamos sau pavaldžių valdymo įstaigų ir organizacijų apskrityje vadovus, išklauso apskritis viršininko nuomonę.

Apskritis viršininkas praneša atitinkamai Lietuvos Respublikos Seimui ar Vyriausybei apie valstybės valdymo institucijų padalinių apskrityje veiklą ir sprendimus, jei jie neatitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, Vyriausybės nutarimų arba pažeidžia piliečių ar organizacijų teises. Jei ginčijamo sprendimo nepanaikina ar nepakeičia jį priėmęs valstybės valdymo institucijos padalinys ar aukštesnioji valstybės valdymo institucija, galutinį sprendimą priima Vyriausybė.

Apskritis viršininkas leidžia įsakymus ir kitus teisės aktus ir tikrina, kaip jie vykdomi. Apskritis viršininko įsakymai ir kiti teisės aktai, nevirsijantys jo kompetencijos, privalomi visiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Apskritis viršininkas įgyvendina valstybės politiką socialinio aprūpinimo, švietimo, kultūros, sveikatos priežiūros, teritorijos planavimo, paminklotvarkos, žemės naudojimo ir apsaugos bei žemės ūkio, aplinkos apsaugos ir kitose srityse. Įgaliojimus šiose srityse aptarsime detaliau. Taip pat apskritis viršininkas vykdo apskrityje valstybines ir tarpgionines programas, koordinuoja apskrityje esančių ministerijų ir kitų Vyriausybės institucijų struktūrinių padalinių veiklą, derina savivaldos vykdomųjų institucijų veiklą įgyvendinant regionines programas, numato prioritetines apskritis raidos kryptis ir rengia programas.

Vyriausybė turi teisę panaikinti apskritis viršininko įsakymus ir kitus teisės aktus, jeigu jie neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų, kitų Lietuvos Respublikos Seimo priimtų teisės aktų, Respublikos Prezidento dekretų ir Vyriausybės nutarimų bei kitų teisės aktų.

Prie apskrities viršininko sudaroma Apskrities taryba. Į tarybą pagal pareigas įeina apskrities viršininkas, kuris yra ir šios tarybos pirmininkas, apskrities viršininko pavaduotojas (pavaduotojai), apskrityje esančių savivaldybių merai. Taryba svarsto apskrities raidos kryptis, apskrities gyventojų sveikatos problemas ir jų sprendimo būdus, socialinės ekonominės raidos ir aplinkos apsaugos bei sveikatos programas, teritorijos bendrojo planavimo dokumentus, sąlygas teritorijos specialiajam planavimui ir apskrities lėšų sąmatos projektus bei kitus klausimus.

Apskrities viršininkas, neviršydamas savo įgaliojimų, nagrinėja fizinių bei juridinių asmenų pareiškimus bei prašymus ir priima dėl jų sprendimus. Viršininko sprendimai gali būti apskūsti įstatymų nustatyta tvarka. Apskrities viršininkas analizuoja apskrities socialinę, ekonominę ir ekologinę būklę bei jos pokyčius ir apie tai praneša gyventojams; registruoja visuomeninių organizacijų, kurių veikla apima daugiau nei vienos savivaldybės teritoriją ir kurių buveinės yra apskrities centre ar kitoje apskrities teritorijoje esančioje miesto ar kaimo gyvenamojoje vietovėje, įstatus. Taip pat jis kontroliuoja saugaus eismo priemonių valstybinių programų įgyvendinimą visoje apskrities teritorijoje, registruoja traktorius, savaeigės važiuoklės, traktorines priekabas ir kelių tiesimo mašinas. Apskrities viršininkas organizuoja stichinių nelaimių, avarių padarinių likvidavimą, paieškos ir gelbėjimo darbus. Jis steigia, reorganizuoja, likviduoja valstybės įmones, valdo apskričių viršininkams perduotų įmonių valstybei priklausančias akcijas, taip pat Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatyta tvarka atstovauja valstybei akcinėse bendrovėse ar uždaruosiose akcinėse bendrovėse, kuriose valstybei priklausančių akcijų valdytojas yra Valstybės turto fondas ar kita valstybės institucija. Apskrities viršininkas teikia Vyriausybei Apskrities administracinių ginčų komisijos narių kandidatūras, tarp jų – ir pirmininko kandidatūrą bei Regioninės plėtros įstatymo nustatyta tvarka vykdo regionų plėtros institucijos funkcijas.

Detaliau aptarsime apskrities viršininko įgaliojimus įvairiose valdymo srityse.

2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai įvairiose valdymo srityse

2.2.1. Apskrities viršininko įgaliojimai švietimo, kultūros ir socialiniais klausimais

Apskrities viršininkas švietimo, kultūros ir socialinių klausimų srityje:

1) įstatymų nustatyta tvarka steigia, reorganizuoja ir likviduoja apskrities valstybines švietimo, išskyrus aukštąsias mokyklas, įstaigas, kultūros, kūno kultūros ir sporto, socialinės paramos ir globos įstaigas bei tarnybas, taip pat specialiųjų socialinių paslaugų institucijas;

2) atsako už 1 punkte nurodytų valstybinių įstaigų funkcionavimą ir jų išlaikymą;

3) prižiūri bendrosios valstybinės švietimo, kultūros ir socialinės politikos vykdymą;

4) rengia, koordinuoja ir vykdo apskrities socialines programas ir socialinius projektus;

5) kontroliuoja socialinių paslaugų teikimą apskričiai priklausančiose socialinių paslaugų teikimo įstaigose;

6) kartu su teritorinėmis darbo biržomis sprendžia gyventojų užimtumo problemas.

2.2.2. Apskrities viršininko įgaliojimai sveikatos priežiūros ir farmacinės veiklos klausimais

Apskrities viršininkas sveikatos priežiūros ir farmacinės veiklos klausimais:

1) organizuoja Vyriausybės patvirtintų valstybinių sveikatos strategijų ir sveikatos apsaugos reformos įgyvendinimą apskrityje;

2) analizuoja apskrities savivaldybių gyventojų sveikatos būklę, jos pokyčius, juos lemiančius veiksnius ir teikia Vyriausybei ir Sveikatos apsaugos ministerijai su apskrities savivaldybėmis suderintus pasiūlymus dėl apskrities gyventojų sveikatos išsaugojimo, atgavimo ir stiprinimo;

3) suderinęs su Sveikatos apsaugos ministerija, steigia, reorganizuoja ir likviduoja apskričių ligonines, taip pat nustatytas ir įrašytas į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintą sąrašą antrinės sveikatos priežiūros specializuotas stacionarines asmens sveikatos priežiūros įstaigas;

4) organizuoja valstybinių privalomųjų sveikatos programų įgyvendinimą apskrityje, regioninių visuomenės sveikatos ugdymo ir neinfekcinių ligų bei traumų profilaktikos programų rengimą ir jų įgyvendinimą;

5) bendradarbiauja su apskrities savivaldybėmis formuojant savivaldybių bendruomenių sveikatos tarybas ir organizuojant jų veiklą;

6) įstatymų nustatyta tvarka ir pagrindais teikia siūlymus Vyriausybei skelbti apskrities teritoriją ar jos dalį pavojaus ar žalos visuomenės sveikatai rajonu;

7) turi kitus įstatymų nustatytus įgaliojimus sveikatos priežiūros klausimais.

2.2.3. Apskrities viršininko įgaliojimai teritorijos planavimo ir paminklotvarkos klausimais

Teritorijos planavimo ir paminklosaugos klausimais apskrities viršininkas:

- 1) organizuoja apskrities lygmens teritorijos planavimo dokumentų rengimą, dalyvauja jų derinimo procedūroje;
- 2) kaupia ir tvarko teritorijos planavimo duomenų banką bei teritori-

jos planavimo duomenų registrą, teikia kitokio pobūdžio informaciją duomenų bankams;

3) teikia informaciją, išvadas ir pasiūlymus Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajam ir specialiesiems planams rengti;

4) nustatyta tvarka rengia apskrities ir savivaldybių teritorijų planavimo dokumentų sąlygas;

5) nustatyta tvarka atlieka savivaldybių teritorijų planavimo, statinių projektavimo, statybos, pripažinimo tinkamais naudoti, naudojimo ir griovimo valstybinę priežiūrą, išduoda leidimus statyti, rekonstruoti, remontuoti ar griauti ypatingos svarbos statinius (pagal Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintą sąrašą);

6) nustatyta tvarka prižiūri teritorijos planavimą;

7) koordinuoja savivaldybių ir valstybės institucijų veiklą vykdant geodezijos, topografijos, kartografijos ir geoinformatikos darbus, nustatyta tvarka atlieka šių darbų valstybinę priežiūrą;

8) atlieka kultūros vertybių ir paminklų apsaugą, tvarko jų apskaitą ir prižiūri paminklotvarką;

9) atlieka apskričiai priskirtų objektų statybos užsakovo funkcijas.

2.2.4. Apskrities viršininko įgaliojimai žemėtvarkos ir žemės ūkio klausimais

Žemėtvarkos ir žemės ūkio klausimų srityje apskrities viršininkas:

1) tvarko laisvos valstybinės žemės fondą, išskyrus žemę, perduotą valdyti vietos savivaldos institucijoms;

2) įgyvendina žemės reformą;

3) įstatymo nustatyta tvarka nustato žemės servitutus ir atlieka žemės naudojimo valstybinį reguliavimą bei žemės naudojimo valstybinę kontrolę;

4) koordinuoja žemės ūkio klausimus, skirsto žemės ūkio produkcijos valstybinio supirkimo kvotas, vykdo kaimo plėtros programas, remiamas valstybės bei Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros programos lėšomis;

5) kontroliuoja augalų apsaugos priemonių naudojimą;

6) atlieka valstybinę melioracijos ir hidrotechnikos įrenginių priežiūrą, organizuoja valstybei priklausančių melioracijos ir hidrotechnikos įrenginių eksploataciją;

7) prižiūri Žemės ūkio bendrovių įstatymo reikalavimų vykdymą;

8) parduoda ar kitaip perleidžia privačion nuosavybėn valstybinę žemę, išskyrus privatizuojamiems nekilnojamojo turto objektams priskirtus žemės sklypus, atstovauja valstybei perleidžiant privačią žemę valstybės nuosavybėn bei valstybei pagal įstatymus ar testamentą paveldint žemę;

9) sprendžia žemės paėmimo visuomenės poreikiams ir pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties keitimo klausimus.

2.2.5. Apskrities viršininko įgaliojimai gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos klausimais

Gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos apsaugos klausimais apskrities viršininkas:

- 1) organizuoja veiklą apskričiai priskirtose saugomose teritorijose ir dalyvauja valdant kitas valstybės saugomas teritorijas (išskyrus rezervatus);
- 2) pagal savo kompetenciją teikia pasiūlymus gamtos išteklių naudojimo limitams nustatyti;
- 3) rengia apskrities aplinkos apsaugos valstybines programas, investicijų projektus, organizuoja, koordinuoja jų įgyvendinimą;
- 4) pagal savo kompetenciją organizuoja vandens telkinių apsaugos zonų ir pakrantės apsaugos juostų tvarkymą bei vandens telkinių valdymą;
- 5) pagal savo kompetenciją atlieka valstybinę miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolę;
- 6) organizuoja ekologinį švietimą.

2.3. Apskrities viršininko teisės

Apskrities viršininkas, vykdydamas jam priskirtus įgaliojimus, turi teisę:

- 1) teikti pasiūlymus su apskrities teritorija susijusiais klausimais valstybinėms ir tarpreiginėms programoms rengti bei išvada dėl parengtų valstybinių ir tarpreigininių programų projektų;
- 2) teikti pasiūlymus Vyriausybei ir kitoms valstybės valdymo institucijoms apskrities raidos klausimais;
- 3) dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose svarstant su apskrities valdytojo kompetencija susijusius klausimus, taip pat apskrityje esančių ministerijų ir kitų Vyriausybės institucijų struktūrinių padalinių bei savivaldos institucijų posėdžiuose;
- 4) prirėkus kviesti apskrityje esančių ministerijų ir kitų Vyriausybės institucijų struktūrinių padalinių vadovų pasitarimus ir jiems pirmininkauti;
- 5) gauti iš kitų valstybės valdymo ir apskrities savivaldos institucijų, įmonių, įstaigų ir organizacijų informaciją savo kompetencijos klausimais;

- 6) įstatymų nustatytais atvejais imtis papildomų priemonių gyventojų bei jų turto saugumui užtikrinti, tvarkai apskrityje palaikyti;
- 7) sudaryti ekspertų komisijas jo kompetencijai priskirtiems klausimams nagrinėti ir išvadoms pateikti;
- 8) kai yra susitarta, kooperuoti savivaldybių lėšas numatomiems bendriems darbams apskrityje atlikti;
- 9) įstatymu nustatytais atvejais ir tvarka valdyti, naudoti ir disponuoti valstybės turtu;
- 10) nustatyta tvarka rengti konkursus, organizuoti pasitarimus, konferencijas ir kitus renginius;
- 11) pagal savo kompetenciją nustatyta tvarka palaikyti ryšius su užsienio valstybių regionų institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis.

2.4. Apskrities viršininko administracija

Apskrities viršininkas jam priskirtoms funkcijoms įgyvendinti formuoja administraciją ir jai vadovauja. Apskrities viršininko administracija yra juridinis asmuo, turi antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir apskrities pavadinimu. Apskrities viršininko administracijos struktūrą ir jos nuostatus tvirtina bei darbo apmokėjimo tvarką nustato Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Apskrities viršininkas organizuoja administracijos darbą ir atsako už jos veiklą; teikia Vyriausybei apskrities lėšų sąmatos projektą; įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka skiria ir atleidžia iš pareigų jam pavaldžių įstaigų vadovus, administracijos departamentų, skyrių ir padalinių vadovus, sudaro su šiais darbuotojais darbo sutartis; neviršydamas nustatyto metinio darbo apmokėjimo fondo, tvirtina administracijos etatų sąrašą; organizuoja apskrities tarybos posėdžius ir jiems vadovauja; vykdo kitus Lietuvos Respublikos įstatymų, Vyriausybės ir Ministro Pirmininko jam suteiktus įgaliojimus. Kai apskrities viršininko nėra, jo pareigas eina apskrities viršininko pavaduotojas.

2.5. Kelios baigiamosios pastabos

Savivalda ir vietos valdymas Lietuvoje realizuojami pagal teisės aktų reikalavimus. Tačiau dėl nuolat besikeičiančio teisinio reglamentavimo savivaldos srityje nėra stabilumo. Tinkamas savivaldos ir vietos valdymo organizavimas priklauso ir nuo visuomenės narių pilietinio aktyvumo bei noro spręsti vietos valdymo klausimus.

Savivaldos procesai nagrinėjami ne tik Konstitucinėje teisėje, bet ir Administracinėje teisėje. Savivalda – tai procesas, kuriame susipina cen-

tralizuotai organizuoto valstybės valdymo ir savarankiškai realizuojamų galių elementai. Tuo savivaldybių veikla yra tarsi takoskyra tarp dviejų teisės sričių.